

บทที่ 3

หลักศีลธรรมของพุทธศาสนาเถรวาท

ในบทที่ 3 ผู้วิจัยจะกล่าวถึงหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อที่จะใช้เป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์แนวความคิดของการมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงานว่าเป็นการกระทำผิดหรือสามารถกระทำได้ตามหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนา ดังนั้นผู้วิจัยจะเจาะลึกถึงหลักศีลธรรมรวมถึงเกณฑ์วินิจฉัย เพื่อจะใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินว่าการมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงานนั้นสามารถกระทำได้หรือไม่ได้ตามหลักศีลธรรมของพระพุทธศาสนา

1. ความหมายของศีลธรรม

ก่อนที่จะกล่าวถึงหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนาลำดับแรกจะต้องหาคำนิยามของคำว่า ศีลธรรม ก่อนเพื่อจะเข้าใจถึงขอบเขตและหลักการในพระพุทธศาสนา

ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ : พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุโต) (2551) ให้ความหมายไว้ว่า ศีล หมายถึง ความประพฤติดีทางกายและวาจา, การรักษาวาจาให้เรียบร้อย, ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม, การรักษาปกติตามระเบียบวินัย, ปกติมารยาทดีปราศจากโทษ, ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว, ข้อปฏิบัติฝึกหัดกายวาจาให้ดียิ่งขึ้น, ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีพ ; มักใช้เป็นคำเรียกอย่างง่ายสำหรับ คำว่า อริศีลสิกขา (ข้อ 1 ในไตรสิกขา, ข้อ 2 ในบารมี 10, ข้อ 2 ในอริยทรัพย์ 7, ข้อ 2 ในอริยวาทะ 5) โดยที่ศีลแบ่งได้มี 2 ระดับ ดังนี้

1) ระดับทั่วไป ได้แก่ระดับธรรม หรือระดับที่ยังเป็นธรรม คือ เป็นข้อแนะนำสั่งสอน หรือหลักความประพฤติที่แสดง (เทศิระ) และบัญญัติไปตามกฎธรรมคาแห่งความดีชั่ว ที่เรียกว่ากฎแห่งกรรม ผู้ทำดีทำชั่ว หรือละเมิดศีลย่อมได้รับผลดีผลชั่วเองตามธรรมคาเหตุปัจจัย หรือกฎแห่งกรรม นั้น

2) ระดับเฉพาะ ได้แก่ ระดับวินัย หรือระดับที่เป็นวินัย คือเป็นแบบแผนข้อบังคับที่บัญญัติคือวางหรือกำหนดขึ้น (บัญญัติ) ไว้เป็นทำนองประมวลกฎหมาย สำหรับกำกับความประพฤติของสมาชิกในชุมชนหรือชุมชนหนึ่ง โดยสอดคล้องกับความมุ่งหมายของหมู่คณะหรือชุมชนนั้น โดยเฉพาะ ผู้ละเมิดบทบัญญัติแห่งศีลประเภทวินัยมีความผิดตามอาญาของหมู่ ชื่อนี้เข้าไปอีกชั้นหนึ่งเพิ่มเติมไปจากเจตนาที่ไม่ดีงามที่จะได้รับตามกฎแห่งกรรมตามธรรมชาติด้วย (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุโต), 2546)

ธรรม หมายถึง สภาพที่ทรงไว้, ธรรมดา, ธรรมชาติ, สภาวะธรรม, สังขธรรมความจริง; สิ่งที่ปรากฏ, ธรรมารมณ์ สิ่งที่เกิด; คุณธรรม, ความดี, ความถูกต้อง, ความถูกต้อง, ความประพฤติชอบ; หลักการ, แบบแผน, ธรรมเนียม, หน้าที่; ความชอบความยุติธรรม, พระธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธซึ่งแสดงธรรมให้เปิดเผยปรากฏขึ้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุโต), 2551)

ศีลธรรม หมายถึง ความประพฤติที่ดงามทางกาย วาจา, ความประพฤติที่ดี ที่ชอบ, ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีวะ; โดยทางศัพท์ ศีลธรรม แปลว่า “ธรรมคือศีล” หมายถึงธรรมขั้นศีล หรือธรรมในระดับศีล เพราะศีลเป็นธรรมอย่างหนึ่ง ในบรรดาธรรมภาคปฏิบัติ 3 อย่าง คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ดังนั้นต่อจากธรรมขั้นศีล จึงมีธรรมขั้นสมาธิ และธรรมขั้นปัญญา; ได้มีผู้แปล ศีลธรรม อีกอย่างหนึ่งว่า “ศีลและธรรม”(ถ้าแปลให้ถูกต้องจริงต้องว่าศีลและธรรมอื่นๆ คือศีลและธรรมอื่นๆนอกจากศีลเช่น สมาธิ และปัญญา เป็นต้น เพราะศีลก็เป็นธรรมอย่างหนึ่ง) ถ้าแปลอย่างนี้จะต้องเข้าใจว่าศีลธรรม มิใช่เป็นเพียงความประพฤติดีงามเท่านั้น แต่รวมถึงสมณะวิปัสสนา ขั้น 5 ปฏิจสงมุปบาท ไตรลักษณ์ เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุโต), 2551)

ในหนังสือพุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ) บันทึกพิเศษท้ายบท บันทึกที่ 2 : ศีลวินัย ศีลธรรม ว่า ศีลที่ยังเป็นธรรม (ไม่เป็นวินัย) ก็คือธรรมขั้นศีล (ไม่พื่อนำมาสับสนกับคำว่า ศีลธรรมที่ใช้ในภาษาไทย ซึ่งมีความหมายอีกอย่างหนึ่งตามแบบของไทย ดังที่มักอธิบายกันว่า ศีลธรรม หมายถึง ศีลและธรรม ศีล คือการเว้นชั่วหรือเว้นจากข้อห้าม ธรรมคือความประพฤติดี หรือคำแนะนำสั่งสอนให้ทำความดี: แต่ตามหลักการที่แท้ของพระพุทธศาสนา ธรรมภาคปฏิบัติทั้งหมดก็คือไตรสิกขา ซึ่งแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ทั้งศีล สมาธิ ปัญญา ล้วนเป็นธรรมทั้งสิ้น จึงเป็นศีลธรรมขั้นศีล ธรรมขั้นสมาธิ และธรรมขั้นปัญญา, คำว่าศีลธรรมในภาษาไทย ถ้าจะแปลให้เข้าหลักนี้ก็ต้องว่า ธรรมขั้นศีล หรือถ้าจะให้กว้างกว่านั้นก็ว่า ศีลและธรรมอื่น ๆ นอกจากศีล คือ รวมถึงสมาธิ และปัญญาด้วยหรือให้ศีลในที่นี้เท่ากับคำว่าวินัย ศีลธรรมก็จะหมายถึง วินัยและธรรมตรงกับคำดั้งเดิมว่าธรรมวินัย (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุโต), 2546)

พระมหาประยูร ธัมมจิตโต (ม.ป.ป. : 65 อ้างถึงใน วราพงษ์ ปิยานนท์, 2545) กล่าวว่า ในเรื่องของ จริยธรรมกับศีลธรรมนั้น “บางท่านเรียกหลักแห่งความประพฤติ อันเนื่องมาจากคำสอนของพระพุทธศาสนาว่า “ศีลธรรม” และเรียกหลักแห่งความประพฤติ ซึ่งพัฒนามาจากแหล่งแห่ง “จริยธรรม” ศีลธรรมกับจริยธรรม จึงเป็นอันเดียวกันในทัศนะของนักวิชาการกลุ่มนี้ ความแตกต่างอยู่ที่แหล่งที่มา ถ้าแหล่งที่มาแห่งความประพฤติ นั้นมาจากศาสนาหรือเป็นข้อบัญญัติ ทางศาสนา นับเป็นศีลธรรม แต่ถ้าเป็นหลักทั่วไปไม่เกี่ยวกับศาสนา ก็อาจเป็นคำสอนทางปรัชญาก็ได้”

เป็นหลักจริยธรรม นักวิชาการกลุ่มนี้พยายามสร้าง “จริยธรรมสากล” ซึ่งจะเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของทุกคน โดยไม่จำกัดว่าเขานับถือศาสนาใด ทั้งพยายามบอกว่าคำว่าจริยธรรมเป็นศัพท์บัญญัติ ที่มีความหมายตรงกับภาษาอังกฤษว่า Ethics, Ethical Rules ส่วนคำว่า ศีลธรรม เป็นศัพท์ที่ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Morals, Morality บางท่านใช้คำว่า จริยธรรม ให้หมายถึง Morality และท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ “จริยธรรมก็คือ ศีลธรรม ซึ่งตรงกับคำว่า Morality นั่นเอง”

ส. ศิวลักษณ์ ได้ให้คำจำกัดความ คำว่า “ศีลธรรม” ไว้ว่า “ศีล” โดยความหมายแปลว่า ปรกติ “ธรรม”คือ ทรงไว้ ศีลธรรม คือ สิ่งอันทรงไว้ซึ่งความเป็นปรกติ กล่าวคือ บุคคลซึ่งไม่เอาเปรียบตนเองและไม่เอาเปรียบผู้อื่น ชื่อว่าเป็นผู้มีศีลธรรม คำว่าศีลธรรมเป็นคำที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาโดยตรง ตอนหลังเปลี่ยนมาใช้คำว่าจริยธรรมเพื่อรวมศาสนาอื่นเข้าไปด้วย “จริยะ” “จริยา” แปลว่าการประพฤติปฏิบัติ ธรรมแปลว่า ทรงไว้ ทรงไว้ให้ดี ปฏิบัติดี ปฏิบัติงาม ซึ่งไม่จำเป็นต้องหมายถึงศีลในพระพุทธศาสนา เข้าใจว่าในเวลานี้มีการใช้คำอย่างกว้างขวางออกไป เพื่อให้คำว่า ศีลธรรมเป็นจำเพาะที่เกี่ยวข้องในทางพุทธศาสนาจริยธรรมจึงกินความหมายกว้างขวางออกไป นอกเหนือจากพุทธศาสนา (สุลักษณ์ ศิวลักษณ์, 2550)

สรุปได้ว่า ศีลธรรม หมายถึง ความประพฤติที่ดีงามทางกาย วาจา, ความประพฤติที่ดี ที่ชอบ ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อน, การละเว้นจากความชั่ว

2. หลักศีลธรรมทางพุทธศาสนา

ก่อนที่จะกล่าวถึงหลักศีลธรรมผู้วิจัยจะกล่าวถึง “ธรรม” ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าพุทธศาสนาได้กล่าวถึงกฎธรรมชาติและระเบียบแบบแผนในธรรมชาติ พระพุทธเจ้าได้ตรัสอยู่บ่อยๆว่า หลักธรรมที่ทรงนำมาสั่งสอนผู้นั้นมิใช่สิ่งที่ทรง “คิด” ขึ้นมาเอง หากแต่หลักธรรมเหล่านั้นทั้งหมดเป็นข้อเท็จจริงในธรรมชาติซึ่งมีอยู่แล้ว ซึ่งพระองค์เป็นผู้ค้นพบข้อเท็จจริงเหล่านั้นในธรรมชาติแล้วนำข้อเท็จจริงนั้นมาเปิดเผยแก่สาธุชนเท่านั้น ข้อเท็จจริงที่ว่านี้เรียกว่า “ธรรม” คำว่าธรรมในทางพระพุทธศาสนาจะหมายถึงธรรมชาติและกฎธรรมชาติแล้ว ยังหมายถึงความถูกต้องดีงามด้วยเมื่อนำเอาความหมายของธรรมสองอย่างนี้มารวมกันก็จะหมายความว่า สิ่งต่างๆในจักรวาลล้วนดำเนินไปภายใต้กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ การกล่าวเช่นนั้นดูเหมือนว่าจะไม่ทำให้พุทธศาสนานั้นแตกต่างจากวิทยาศาสตร์ เพราะวิทยาศาสตร์เองมีทัศนะว่าสิ่งต่างๆดำเนินไปตามกฎธรรมชาติ แต่ถึงกระนั้นพุทธศาสนานั้นแตกต่างจากวิทยาศาสตร์ ตรงที่นอกจากจะเห็นสิ่งต่างๆว่าเป็นไปตามกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติแล้วแต่ยังเห็นว่ากฎธรรมชาตินั้นคือ “แม่แบบทางศีลธรรม” เพราะเมื่อนมนุษย์ปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับกฎธรรมชาติชีวิตมนุษย์ก็จะปราศจากปัญหาถึงแม้จะมีปัญหาแต่ก็จะมีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น อย่างไรก็ตามตามหลักพระพุทธศาสนาโดยทั้งนี้ ธรรม มีอยู่ 2 ประเภท คือ

1) ธรรมในความหมายที่เป็นข้อเท็จจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ข้อเท็จจริงนี้พระพุทธศาสนา เชื่อว่ามีอยู่ก่อนแล้วไม่ว่าจะมีผู้รับรู้ข้อเท็จจริงหรือไม่ก็ตาม

2) ธรรมในความหมายนี้ได้แก่หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนประชาชน เรียกว่า ศีลธรรม

ดังคำอธิบายดังต่อไปนี้

ประเภทแรก ธรรม ที่มีข้อเท็จจริงอยู่ตามธรรมชาติมีอยู่แล้วและมีอยู่ตลอดไปไม่ว่าจะมี ผู้รับรู้หรือไม่ก็ตาม เช่น กฎเกณฑ์ในธรรมชาติ 5 หมวดนี้เรียกรวมกันว่า “นิยาม”

1.1 อุดุนิยาม กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับลมฟ้าอากาศและฤดูกาล อันเป็นสิ่งแวดล้อม สำหรับมนุษย์ หรือกฎทางเคมี กฎทางฟิสิกส์

1.2 พีชนิยาม กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับการสืบพันธุ์ รวมถึงพันธุกรรม หรือกฎทาง ชีววิทยา

1.3 จิตนิยาม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับกระบวนการทำงานของจิต (กฎทางจิตวิทยา)

1.4 กรรมนิยาม กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ คือ กระบวนการให้ผลของ การกระทำ

1.5 ธรรมนิยาม กำหนดแน่นอนแห่งธรรมคา, กฎธรรมชาติ, ความจริงอยู่เหนือธรรมดา ของมันซึ่งพระพุทธเจ้าทรงค้นพบแล้วทรงนำมาแสดงชี้แจงอธิบายให้คนทั้งหลายได้รู้ตามมี 3 อย่าง แสดงตามพระบาลีดังนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551)

1) สัพเพสงฺขารา อนิจฺจา สํขารํทังปวงไม่เที่ยง

2) สัพเพสงฺขารา ทุกฺขา สํขารํทังปวงคงทนอยู่มิได้

3) สพฺ ฐมา อนตฺตา ธรรมํทังปวงไม่เป็นตัวตน

ถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะกล่าวถึงข้อเท็จจริงตามธรรมชาติเอาไว้ถึง 5 หมวด แต่ก็ยังมีบาง หมวดบางประเด็นเท่านั้นที่พระพุทธเจ้าทรงเอามาแสดง และบางส่วนของพระพุทธเจ้าไม่สนพระทัย ที่จะนำมาแสดงเพราะ การนำมาหรือไม่นำมาแสดงนั้นสำคัญที่ว่ามีประโยชน์ในการดับทุกข์ หรือไม่เท่านั้น สิ่งที่พระพุทธศาสนาสนใจเป็นพิเศษคือ จิตนิยามกับกรรมนิยาม ถือว่าเป็น องค์ประกอบหลักในระบบศีลธรรมทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากกรรมนิยามอาศัยจิตนิยามเหมือน ซ้อนอยู่บนจิตนิยาม แต่จุดที่แบ่งแยกระหว่างกรรมนิยามกับจิตนิยามชัดเจน คือ เจตนาเป็นเนื้อหา สารและเป็นตัวทำการของกรรมนิยามจึงเป็นเหตุให้กรรมนิยามเป็นอิสระออกจกนิยามหนึ่งอีก ต่างหากหรือทำให้มนุษย์เป็นอิสระมีบทบาทเป็นตัวของตัวเองต่างจากนิยามอื่นๆสามารถสร้างโลก แห่งเจตจำนงของตนเองขึ้นมาได้ สามารถที่จะเทียมเท่ากับนิยามอื่นๆและแบ่งแยกว่าตนมีโลกแห่ง

การประดิษฐ์สร้างสรรค์ต่างจากโลกธรรมชาติ เจตนาอาศัยจิตนิยามเป็นตัวดำเนินการดังนั้นเมื่อเจตนาทำกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วกระบวนก่อผลก็ต้องอาศัยจิตนิยามในการดำเนินการต่อไป

ประเภทที่สอง ธรรม เกี่ยวเนื่องกับธรรมอันแรกคือ เดิมนั้นข้อเท็จจริงมีอยู่ตามธรรมชาติ ข้อเท็จจริงเหล่านี้คือ ธรรมในข้อแรก ภายหลังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงค้นพบข้อเท็จจริงทางธรรมนี้ก็เผยแพร่สั่งสอนให้ประชาชนฟัง ข้อความที่แสดงให้เห็นข้อเท็จจริงเหล่านี้คือ ศีลธรรม (Moral rules)

จะเห็นได้ว่า ศีลธรรมในทางพระพุทธศาสนามีความหมายแคบกว่าสังฆธรรม ศีลธรรมเป็นเพียงบางส่วนของสังฆธรรมเท่านั้น พุทธศาสนาต่างจากวิทยาศาสตร์ตรงที่สนใจในสังฆธรรม วิทยาศาสตร์สนใจ อุดุนิยาม กับ พีชนิยาม ในขณะที่พุทธศาสนาสนใจจิตนิยามกับกรรมนิยาม ในทัศนะของพุทธศาสนา ข้อเท็จจริงในธรรมชาติที่วิทยาศาสตร์ค้นพบคือ ส่วนหนึ่งของสังฆธรรม แต่สังฆธรรมที่ว่านี้พุทธศาสนาเห็นว่าไม่ผู้จะเป็นประโยชน์แก่การดับทุกข์จึงไม่นำมาสอน สังฆธรรมส่วนที่พุทธศาสนานำมาสอนล้วนเกี่ยวเนื่องและเป็นประโยชน์แก่การแก้ปัญหาในชีวิตทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงเรียกคำสอนเหล่านี้ว่า “ศีลธรรม” (สมภาร พรหมทา, 2548)

ส่วน ธรรม ในทัศนะของท่านพุทธทาส ได้อธิบาย ธรรม หมายถึง

- 1) สิ่งที่เป็นธรรมชาติ หมายถึงสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติทั้งหมดในจักรวาล
- 2) กฎธรรมชาติ อันได้แก่สภาวะอันเป็นนามธรรมที่กำหนดความเป็นระเบียบแบบแผนของสิ่งต่างๆที่กล่าวมาในข้อแรก
- 3) หน้าที่หรือพันธะทางศีลธรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับกฎธรรมชาติ ธรรมในที่นี้หมายถึงกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมซึ่งเกิดจากความตระหนักรู้ว่าอะไรควรทำอะไรไม่ควรทำ โดยมีความตระหนักรู้ในกฎธรรมชาติเป็นกรอบ
- 4) ผลที่พึงจะได้รับเมื่อมนุษย์ปฏิบัติตนอย่างถูกต้องต่อกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมที่กล่าวมาแล้วนั้น ธรรมในความหมายนี้ หมายถึงผลทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นในชีวิตเรา เช่น ความสงบเย็นเป็นสุขเมื่อเราปฏิบัติสอดคล้องตามกฎศีลธรรม (พุทธทาส ภิกขุ, 2542)

ในข้อ 1 ความหมายนี้น่าจะตรงกันกับปรัชญาและวิทยาศาสตร์ คือ สิ่งที่อยู่รอบๆตัวจักรวาลต่างๆ ธรรมในความหมายนี้หมายถึง รวมเอาทุกสิ่งทุกอย่าง ทั้งนี้ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดเองโดยไม่มีผู้สร้าง การมีเองโดยไม่มีผู้สร้างเรียกว่า “ตามธรรมชาติ” โดยกินความหมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเอง เช่น หนังสือ ดึก รด สิ่งของที่จับต้องได้และสิ่งที่ไม่ได้หรือสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น สิ่งสมมุติต่างๆ ภาษา ตัวเลข ในข้อที่ 2 ความหมายนี้น่าตรงกับคำว่า Natural law โดยสิ่งต่างๆที่อยู่ตามธรรมชาติจะมีวิถีทางที่จะต้องเป็นไป ธรรม ในความหมายที่สองมีเนื้อหาครอบคลุมกฎธรรมชาติทุกอย่างซึ่งพระอรหันตเจ้าทรงได้สรุปเป็น 5 หมวด คือ อุดุนิยาม พีชนิยาม จิตนิยาม

กรรมนิยาม และธรรมนิยาม ในข้อที่ 3 หน้าหรือพันธะทางศีลธรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับกฎธรรมชาติ ธรรมตามความหมายนี้ พุทธทาสภิกขุเปรียบเทียบกับพระพุทธรูปเจ้าเหมือนแพทย์ที่รู้ความจริงเกี่ยวกับหลักสุขอนามัย เมื่อเราได้ฟังหมอวิเคราะห์ว่าการกระทำตามกฎสุขอนามัยอย่างนี้จะช่วยให้เรามีสุขภาพแข็งแรง เมื่อเรารู้สึกว่ากฎสุขอนามัยที่หมอนำให้เรานั้นเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติตาม เราจะมีความรู้สึกว่าตัวเราเองมีพันธะที่จะต้องปฏิบัติตามกฎนั้น กรณีเช่นเดียวกันนี้เอง พุทธศาสนาสอนเรื่องกฎธรรมชาติ ความเข้าใจกฎธรรมชาตินั้นจะมีนัยชี้แนะให้เราควรกระทำตามกฎเพื่อว่าตนเองจะได้รับประโยชน์สูงสุดจากกฎนั้น สิ่งที่เราเรียกว่าศีลธรรมในทางพระพุทธศาสนาไม่ใช่คำสั่งหรือบัญชาจากพระเจ้า หากแต่หมายถึงตระหนักรู้ว่าอะไรคือกฎธรรมชาติแล้วทำตัวให้สอดคล้องกับกฎธรรมชาตินั้นเพื่อว่าตนเองจะได้รับประโยชน์สูงสุดจากการดำเนินไปตามกฎนั้น ท่านพุทธทาสเรียก พันธะทางศีลธรรมในอันที่จะพึงปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับกฎธรรมชาตินี้ว่าหน้าที่ คนเราถ้ารู้หน้าที่ชีวิตก็จะปลอดจากปัญหา หน้าที่ที่ว่านี้ก็คือ การทำตัวให้สอดคล้องกับกฎธรรมชาติ ส่วนธรรมในข้อที่ 4 ผลที่เกิดจากการปฏิบัติตนสอดคล้องกับกฎธรรมชาติ ผลที่ได้คือ ความสุขนั่นเอง เช่น คนปฏิบัติรวมกฎทางสุขภาพพลานามัย (อุคฺคินิยามและพีชนิยาม) ย่อมเป็นคนมีสุขภาพแข็งแรง คนที่ทำความดี (กรรมนิยาม) ย่อมได้รับสิ่งดีงามก็คือ ผลอันเกิดจากการปฏิบัติหน้าที่สอดคล้องกับกฎธรรมชาติ พุทธศาสนาได้จัดผลที่คือความสุขที่ว่ามีได้ 3 ระดับจากระดับต่ำไปหาสูง

1) กามสุข ความสุขอย่างโลกๆ สุขชนิดนี้จะเป็นผลมาจากการปฏิบัติตามกฎธรรมชาติอย่างโลกๆ เช่น การทำดีอย่างปुरुชนคนธรรมดาทั่วไป

2) ฌานสุข สุขที่เกิดจากจิตที่เป็นสมาธิเรียกว่าฌาน สุขชนิดนี้ถือว่าประณีตกว่าสุขแรกเป็นความสุขทางใจ ซึ่งเป็นผลที่ได้จากการปฏิบัติตามกฎธรรมชาติส่วนที่ว่าการฝึกฝนด้วยจิต

3) นิพพานสุข สุขจากความสงบเย็นยิ่ง นิพพานความหมายแรก นิพพานหมายถึงอาการจิตไม่ทุกข์ร้อนกระวนกระวายด้วยอำนาจของกิเลสทั้งมวล ความหมายที่สอง หากสิ้นชีวิตแล้วนิพพานจะหมายถึงอาการที่ผู้นั้นจะ ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏอีกต่อไป นิพพานถือว่าเป็นความสุขอย่างประณีตสูงสุดเป็นผลจากการปฏิบัติตามกฎธรรมส่วนที่ว่าด้วยความหลุดพ้น

ทั้งนี้ ท่านอาจารย์สมภาร พรหมทา ได้แยกประเภทศีลธรรมในพระพุทธศาสนาในหนังสือ พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์ ประกอบด้วยข้อความ 2 ประเภท

ประเภทที่ 1 ข้อความที่เป็นลักษณะการบรรยายตามข้อเท็จจริงตามธรรมชาติ (Descriptive statements)

ประเภทที่ 2 ข้อความที่มีลักษณะชักชวนให้กระทำหรือควั่นไม่กระทำบางสิ่ง (Normative statements) (สมภาร พรหมทา, 2548)

จากข้างต้นข้อความทั้งสองประเภทนี้ต่างสนับสนุนซึ่งกันและกัน ข้อความประเภทแรกเป็นพื้นฐานของข้อความประเภทที่สอง ทั้งนี้ข้อความที่สองจะทำหน้าที่ชักชวนชักชวนให้คนปฏิบัติเพื่อบรรลุสิ่งที่ดีที่สุดที่ข้อความแรกได้บรรยายไว้

ตัวอย่างเช่น

หลักอริยสัจสี่ อริยสัจ สามข้อแรกเป็นข้อความที่บรรยายข้อเท็จจริงตามธรรมชาติว่าชีวิตของคนเราเกิดมาย่อมมีความทุกข์ และทุกข์นั้นมีสาเหตุมาจากตัณหา เมื่อดับตัณหา ทุกข์นั้นย่อมดับ อริยสัจสี่ข้อที่สี่เป็นลักษณะเป็นข้อความที่ชักชวนว่า เพื่อดับทุกข์ เราควรปฏิบัติ มรรคมีองค์แปด ก็คือ ไตรสิกขานั้นเองแบ่งเป็น 3 ส่วนคือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นธรรมขั้นศีล ดังนั้นส่วนที่เป็นศีลธรรมจึงวางอยู่บนรากฐานของธรรมหรือสังฆธรรมตามข้อเท็จจริง ธรรมที่เป็นรากฐานของศีลธรรมคือ จิตนิยามกับกรรมนิยาม ระดับศีลธรรมในพระพุทธศาสนาสิ่งที่กำหนดการกระทำของมนุษย์ให้ดีเลวอยู่ที่จิต ซึ่งกระบวนการทางจิตจะควบคู่ไปพร้อมกับกฎแห่งกรรม

ดังนั้นพระพุทธศาสนาเชื่อว่า จิตใจของมนุษย์ของเราประกอบไปด้วยความดีและชั่ว รากเหง้าของความดีคือกุศลกรรม หรือกรรมที่เป็นกุศล ได้แก่ อโลภะ (ความไม่โลภ) อโลภะ (ความไม่โกรธ) อโมหะ (ความไม่หลง) รากเหง้าแห่งความชั่วคือ อกุศลกรรมหรือ กรรมที่เป็นอกุศล ได้แก่ โลภะ (ความโลภ) โทสะ (ความโกรธ) โมหะ (ความหลง) สภาวะดังกล่าวที่พระพุทธศาสนาเรียกว่า เจตสิก เจตสิกนี้เองจะเป็นตัวผลักดันให้มนุษย์เราทำดีหรือทำชั่วบ้าง ดังนั้น ความสอดคล้องจึงเกิดขึ้น เมื่อทำดีย่อมได้รับผลกรรมดี เมื่อทำชั่วย่อมได้รับผลกรรมชั่ว นี่ก็เป็นกระบวนการสอดคล้องกันระหว่างจิตนิยามกับกรรมนิยาม ดังนั้นการที่พระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งข้อเท็จจริงหรือสังฆธรรมนี้ ก็ทรงกำหนดระบบศีลธรรมในพระพุทธศาสนาให้มีความสอดคล้องกับธรรมหรือสังฆธรรมที่ทรงค้นพบที่เกี่ยวกับจิต (จิตนิยาม) และกรรม (กรรมนิยาม) เพราะเป็นเรื่องที่เป็นประโยชน์ในการดับทุกข์

ฉะนั้นแล้วการที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติศีลธรรมข้อต่างๆก็เนื่องด้วยข้อบัญญัติต่างๆนี้สอดคล้องกับธรรมหรือสังฆธรรมที่พระองค์ได้รู้แจ้งไว้นั่นเอง

ดังที่พระพุทธเจ้าได้แสดงหลักศีลธรรมไว้หลายชั้นหลายระดับเพื่อให้เหมาะกับปัจเจกบุคคลและอุปนิสัยของมนุษย์ที่มีสูงต่ำต่างกัน ซึ่งมี 3 ระดับดังนี้

2.1 ศีลธรรมระดับพื้นฐาน

ศีล 5 คือ ศีลธรรมพื้นฐานในพุทธศาสนา และเป็นหลักการพื้นฐานของสังคม เพื่อก่อให้เกิดสันติสุขในสังคม แต่มันไม่ได้ให้ความมั่นใจในเรื่องความสุขของมนุษย์มันช่วยให้มนุษย์อยู่อย่างสันติมากยิ่งขึ้นโดยไม่มีการทำร้ายซึ่งกันและกัน ไม่ให้สังคมเกิดความวุ่นวาย และทำให้สังคมน่าอยู่ยิ่งขึ้น ศีล 5 นี้ถือว่าเป็นศีลขั้นต่ำสุด เพราะเมื่อเราพิจารณาในแต่ละข้อของศีล 5 จะเห็นได้ว่าศีลในแต่ละข้อ เป็นข้อห้ามในเรื่องที่ชัดเจนว่าเป็นสิ่งทำลายความสงบสุขของสังคม ถ้าขาดศีลข้อใดข้อหนึ่งไป สังคมก็ย่อมขาดความสงบสุขได้ ก่อนจะวิเคราะห์ศีล 5 ว่าถูกกำหนดมาเพื่ออะไร ก็ต้องดูก่อนว่าศีล 5 ประกอบไปด้วยการงดเว้นอะไรบ้าง ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ปาณาติปาตา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ทั้งนี้ในทางปฏิบัติหมายถึงความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตของตนโดยไม่เบียดเบียนชีวิตร่างกายของผู้อื่น แต่เป็นผู้มีใจประกอบด้วยเมตตากรุณา มีความรักความหวังดีต่อกันเป็นพื้นฐาน

2) อทินนาทานา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมยในทางปฏิบัติ หมายถึงความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตของตนโดยไม่เบียดเบียนทรัพย์สิน และไม่ละเมิดกรรมสิทธิ์ของผู้อื่น ด้วยการลักขโมย เป็นต้น

3) กาเมสุ มิจฺฉาจารา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการประพฤติหรือการดำเนินชีวิตของตนโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่นทางด้านคู่ครอง ไม่ละเมิดกรรมสิทธิ์ในบุคคลผู้เป็นที่รักของผู้อื่น รวมทั้งไม่ผิดประเวณีทางเพศ ไม่ประพฤตินอกใจคู่ครองของตนเองแต่มีใจมั่นคงในคู่ครองของตน สามารถควบคุมอารมณ์ในเรื่องเพศได้

4) มุสาวาทา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ ในทางปฏิบัติหมายถึง ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจาที่เป็นเท็จหลอกลวง อันเป็นสาเหตุตัดรอนหรือทำลายประโยชน์ผู้อื่นแต่มีความซื่อสัตย์ มีสัจจะ รักษาสัจจะ พูดแต่คำจริง คำมีประโยชน์ คำสมานสามัคคี เป็นต้น

5) สุราเมรัยมัชฺชปมาทัญญานา เวรมณี เจตนางดเว้นจากของมึนเมา คือสุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ในทางปฏิบัติ หมายถึง ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนตนเอง ด้วยการดื่ม สูบ ฉีด สิ่งที่เป็นพิษให้โทษแก่ร่างกาย คือยาเสพติดทุกประเภท อันเป็นเหตุให้เกิดความพลาดพลั้ง เกิดความมัวเมา เสียสติสัมปชัญญะและทำให้เสียคุณภาพความเป็นคน แต่มีสติระวังมิให้ติดสิ่งเสพติดเหล่านั้น ทั้งสามารถควบคุมใจ ควบคุมอารมณ์มิให้เป็นทาสของสิ่งเหล่านั้นด้วย (ที.ปา. 11/286/247)

เรื่องศีลมีข้อสังเกตเพิ่มเติม

1) พุทธศาสนากล่าวถึงศีลในฐานะที่เป็นกฎธรรมชาติ ศีลในพระพุทธศาสนาแม้จะมีเนื้อหาบอกให้เว้นการกระทำบางอย่าง (เช่นการฆ่าสัตว์) แต่ศีลไม่ใช่ข้อห้ามในขณะเดียวกันศีลไม่ใช่คำสั่งจากพระเจ้า เนื้อหาของศีลจะอยู่ในรูปข้อความที่เป็นข้อเท็จจริงที่ว่า “ถ้าทำอย่างนี้กับผู้อื่นที่ถือว่าเป็นการละเมิดต่อผู้อื่นหรือตนเองจะเกิดผลดังนี้” ศีลไม่ได้ห้ามการกระทำนั้นแต่ศีลบอกว่าหากไม่ต้องการความชั่วร้ายแก่ตนเองก็ไม่ควรละเมิดศีล เมื่อถึงที่สุดแล้ว มนุษย์ก็เป็นผู้เลือกหรือตัดสินใจ ศีลเป็นเพียงแถลงข้อเท็จจริงในธรรมชาติให้ทราบเท่านั้น

2) ศีลมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการละเมิดตนเองและผู้อื่น ในแง่ศีลจึงมีฐานะที่เป็นวินัยสำหรับตนเองและวินัยที่เราพึงปฏิบัติต่อผู้อื่น การฆ่าสัตว์ การโกหก การประพฤติดิพประเวณี ถือว่าผิดศีลเพราะเป็นการละเมิดคนอื่น และการดื่มสุราเป็นการละเมิดตนเองและอาจจะรวมไปถึงคนอื่นด้วย

3) เนื่องจากว่าศีลมีฐานะเป็นทั้งวินัยสำหรับตนเองและวินัยที่พึงปฏิบัติต่อสังคม จึงใช้ศีลเป็นวินัยของชุมชน ในเวลาเดียวกันศีลก็ทำหน้าที่เป็นวินัยส่วนตัวของสมาชิกชุมชนในแต่ละคนด้วย ดังนั้นศีลจึงเป็นรากฐานแหล่งที่มาของกฎหมายด้วย

องค์ประกอบของการละเมิดศีล

บุคคลจะชื่อว่าละเมิดศีลเรียกว่า ศีลข้อนั้นขาดก็ต่อเมื่อได้กระทำการครบองค์ทั้งหมดของการละเมิด ดังนี้

1. ห้ามฆ่าสัตว์ (ปาณาติบาต) มีองค์ 5 คือ 1) สัตว์มีชีวิต 2) รู้ยู่่าสัตว์มีชีวิต 3) จิตคิดฆ่า 4) มีความพยายาม 5) สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น
2. ห้ามลักทรัพย์ที่เจ้าของมิให้ (อทินนาทาน) มีองค์ 5 คือ 1) ของผู้หวงแหน 2) รู้ยู่่าเขาหวงแหน 3) จิตคิดลักขโมย 4) มีความพยายาม 5) ลักขงได้ด้วยความพยายามนั้น
3. ห้ามประพฤติดิพในกาม (กาเมสุมิฉจาร) มีองค์ 4 องค์ 1) อคมณีขัตตุ ได้แก่สตรีหรือบุรุษที่ไม่ควรละเมิด 2) จิตคิดจะเสพ 3) มีความพยายามเสพ 4) ยังมรรคคืออวัยวะสืบพันธุ์ให้ถึงกัน
4. ห้ามพูดปด(มุสาวาท)มีองค์ 4 องค์ คือ 1) เรื่องไม่จริง 2) จิตคิดจะกล่าวให้คลาดเคลื่อน 3) มีความพยายามเกิดจากจิตที่จะคิดกล่าวให้คลาดเคลื่อนนั้น 4) ผู้อื่นเข้าใจความที่พูดนั้น
5. ห้ามดื่มสุรา (สุราเมรัยมัชปมาทัฏฐาน) มีองค์ 4 องค์ คือ 1) สิ่งนั้นเป็นของเมา 2) จิตใคร่ดื่ม 3) มีความพยายามจากจิตใคร่จะดื่มนั้น 4) กลืนให้ล่วงลำคองลงไป

จากข้างต้นได้กล่าวถึงเบญจศีลมาแล้วนั้นจะบริสุทธิ์อยู่ได้หรือมนุษย์จะสามารถปฏิบัติตามได้ก็ด้วยมีธรรมบางประการคอยสนับสนุนคอยประคับประคอง หรือคอยกระตุ้นเตือนใจของมนุษย์

ให้คงไว้กับนั้นๆผู้มีธรรมข้อนั้นๆประจำใจแล้วจะสามารถรักษาเบญจศีลอยู่ได้ตลอดเวลา ธรรมซึ่งจะต้องนำมาปฏิบัติคู่กันไปกับ เบญจศีล โดยเรียกชื่อว่า “เบญจธรรม หรือเบญจกัลยาณธรรม” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551) หัวข้อเบญจธรรมนั้นเรียงลำดับให้เข้าคู่กับศีล 5 คือ

1. เมตตาและกรุณา เป็นธรรมที่ควบคู่กับศีลข้อที่ 1 ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุข ความเจริญและสงสารคิดช่วยเหลือให้พ้นทุกข์
2. สัมมาอาชีวะ เป็นธรรมที่ควบคู่กับศีลข้อที่ 2 การเลี้ยงชีพโดยสุจริต(บางท่านรวมเอาทานเข้าไปด้วย)
3. กามสังวร เป็นธรรมสนับสนุนศีลข้อที่ 3 กามสังวร คือ ความรู้จักยับยั้งควบคุมตนในทางกามารมณ์หรือเรื่องรักใคร่ไม่ให้ผิดศีลธรรม ไม่ให้หลงใหลในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546) บางท่านเลือกเอาสทาร์สัน โศษ คือความยินดีในคู่ครองของตน)

ในส่วนข้อสำหรับสทาร์สัน โศษที่เป็นข้อปฏิบัติตรงข้ามกับกามเมสุมิฉฉาจาร มีข้อสังเกตที่ควรกล่าวไว้ สทาร์สัน โศษ แปลว่า ความพอใจในภรรยาของตน ว่าโดยสาระก็คือความยินดีเฉพาะคู่ครองของตนแม้มองกว้างๆหลักการจะเปิดให้เกี่ยวกับจำนวนคู่ครอง มิได้กำหนดไว้ตายตัวว่าคนเดียวหรือกี่คนสุดแต่ตกลงยินยอมกันโดยสอดคล้องกับประเพณีและบัญญัติของสังคมโดยถือสาระไม่ละเมิดคู่ครองหรือของหวงห้ามที่เป็นสิทธิของคนอื่น ไม่ละเมิดฝ่าฝืนความสมัครใจของคู่กรณีและไม่นอกใจคู่ครองของตนเมื่อพร้อมใจกันและเป็นไปโดยเปิดเผย ไม่ละเมิดและไม่เสียความซื่อสัตย์ต่อกันแล้วก็ไม่จัดว่าเป็นเสีย แต่กระนั้นก็ตาม เมื่อโดยนิยมนท่านยกย่องการมีคู่ครองแบบผัวเดียวเมียเดียวซึ่งมีความรักใคร่ภักดีต่อกันมั่นคงยั่งยืน มีความมั่นคงภายในครอบครัว ลูกหลานมีความร่มเย็นเป็นสุขและอบอุ่นใจ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546)

4. สัจจะ เป็นธรรมที่ควบคู่กันกับศีลข้อที่ 4 ความซื่อสัตย์ ความซื่อตรง

5. สติ สัมปชัญญะเป็นธรรมที่ควบคู่กันกับศีลข้อที่ 5 ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือ ฝึกให้รู้จักยังคิด รู้สึกตัวเสมอว่า สิ่งใดควรทำ และไม่ควรทำ (บางท่านเลือกเอาอัปปมาท คือ ความไม่ประมาท ซึ่งได้ความเกือบที่จะไม่ต่างกัน)

จะเห็นได้ว่าทั้งศีล 5 ที่เป็นข้อห้ามพระพุทธองค์ทรงตรัสถึงธรรม 5 ข้อที่ควรปฏิบัติเรียกว่าเบญจธรรม เบญจศีล-เบญจธรรม ทั้ง 2 ประการนี้เป็นของคู่กัน อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่า “เบญจธรรม” นี้เป็นธรรมที่เกื้อกูลรักษาศีล 5 ให้บริสุทธิ ผู้ที่รักษาศีล 5 ควรมีเบญจธรรมนี้เอาไว้ประจำใจไม่ควรขาดธรรม 5 ข้อนี้แม้แต่ข้อเดียว

พระอรรถกถาจารย์ ได้ประมวลหลักเกณฑ์บางอย่างไว้สำหรับกำหนดว่าการกระทำใดไหนเพียงใดจึงจะชื่อว่าเป็นการละเมิดศีลแต่ละข้อๆเป็นการให้ความสะดวกแก่ผู้รักษาศีลโดยจัดวางเป็น

องค์ประกอบของการละเมิด เรียกว่า สัมภาระ หรือเรียกง่าย ๆ ว่าองค์ บุคคลจะถือว่าละเมิดศีล (เรียกกันง่าย ๆ ว่าศีลข้อนั้นจะขาด) ต่อเมื่อกระทำการครบองค์ทั้งหมดของการละเมิด (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546) อย่างไรก็ตาม ศีลข้อที่ 1 คำว่าสัตว์ได้หมายรวมเอามนุษย์และสัตว์ เครื่องาน คำว่าฆ่ามีความหมายครอบคลุมถึงการฆาตกรรม ทำร้าย หรือ ก่อความเจ็บปวดทรมานทางกาย ใจ ศีลข้อที่ 2 ห้ามลักทรัพย์หมายความว่ารวมการฉ้อโกง ปล้น กรรโชกหรือการกระทำใดๆเพื่อให้ได้ ทรัพย์สินของคนอื่นมาโดยที่เจ้าของไม่ได้อนุญาต ศีลข้อ 3 ได้แก่การละเมิดทางฝ่ายชายหรือฝ่าย หญิงเป็นเจ้าของ อย่างเช่น ถ้าหากฝ่ายชายหรือหญิงนั้นแต่งงานแล้ว เจ้าของนั้นคือสามีหรือภรรยา และกรณีเช่นเดียวกัน หากยังไม่ได้แต่งงาน พ่อแม่หรือญาติมิตรหรือผู้ปกครองคือเจ้าของ “คำว่า ประพฤติผิดในกามมีความหมายครอบคลุมตั้งแต่การร่วมประเวณีโดยที่ทั้งสองฝ่ายเต็มใจมาจนกระทั่งข่มขืน เกี่ยวพาราตี และกระทำทางกายวาจาไม่เหมาะสมในเรื่องเพศไม่ว่าฝ่ายที่ถูกกระทำนั้นจะพอใจหรือไม่ก็ตาม” (สมภาร พรหมทา, 2548) หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่ง คือ การไม่ประพฤติผิดในกาม ทั้งหลายจับเอาสาระได้ว่าความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้าน คู่ครอง บุคคลที่เป็นที่รักหวงแหน ไม่ผิดประเพณีทางเพศ ไม่นอกใจคู่ครองของตน

ศีลข้อที่ 4 การพูดปดเป็นการโกหกคน การมีเจตนาไม่พูดตรงกับความเป็นจริง หรือการ พูดจาเสียสติ พูดจาหยาบคาย ยุยงคน พูดจาไร้สาระ กับคนอื่น ๆ

เมื่อสรุปแล้วศีลข้อที่ 1-4 มีลักษณะที่สำคัญดังนี้

1. เมื่อมีการละเมิดศีลเหล่านี้จะมีบุคคลอื่นเป็นผู้เสียหายจากการกระทำของเรา
2. แม้ในขณะที่ลงมือกระทำโดยเข้าใจว่ากำลังละเมิดผู้อื่น แต่ถ้าในความเป็นจริง ปรากฏว่า ไม่มีใครได้รับความเสียหายจากการกระทำนั้น การละเมิดศีล 4 ข้อนี้จะไม่เกิด (ตัวอย่างเช่น ใน อรรถกถายกตัวอย่าง เช่น การฆ่าสัตว์อย่างจงใจ แต่ปรากฏว่าสัตว์นั้นตายก่อนหน้าแล้วไม่ถือว่าเป็นการละเมิดศีลข้อที่ 1 เป็นต้น)

ทั้งนี้ศีลข้อที่ 5 ไม่เกี่ยวข้องกับคนอื่นเกี่ยวข้องกับแต่ตัวเองเท่านั้น ศีลข้อที่ 5 ห้ามดื่มสุราหรือ สารเสพติด มีเนื้อหาที่ไม่ได้ละเมิดโดยตรงต่อผู้อื่น แต่ก็มีส่วนสนับสนุนให้คนละเมิดศีลทั้ง 4 ข้อ ข้างต้นและเป็นการกระทำที่ทำให้ตัวเองนั้นตกต่ำลง

อาจจะกล่าวได้ว่าเนื้อหาของศีลทั้ง 5 ข้อทั้งหมด สามารถแยกได้เป็น 2 ส่วน คือ 1.ส่วนที่ เป็นการละเมิดคนอื่น (เมื่อมีการละเมิดจะมีคนอื่นเสียหาย) 2. ส่วนที่เป็นข้อห้ามมิให้ละเมิดตนเอง อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าพุทธศาสนาจะถือว่าศีลเป็นกฎธรรมชาติที่พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติศีล ขึ้น แม้ว่าในพระไตรปิฎกพระพุทธเจ้าจะทรงบัญญัติวินัยก็เป็นที่ยอมรับว่ากฎบัญญัติวินัยนั้น หมายถึงข้อความที่แสดงถึงหรือตรงกับความจริงในธรรมชาติ ทั้งนี้เมื่อเราใช้ปัญญาไตร่ตรองดู เรา ก็จะยังเห็นกฎธรรมชาติที่มีเหตุผลในตัวของมันเอง เหตุผลที่ว่านี้เป็นเจตนารมณ์ของศีล

เจตนารมณ์เป็นเจตนารมณ์ของธรรมชาติไม่ใช่ของมนุษย์แต่มนุษย์สามารถใช้ปัญญาเข้าถึงเจตนารมณ์นั้นได้ และจะเห็นได้ว่าเนื้อหาของศีล 5 ทุกข้อมีเหตุผลแฝงอยู่ทั้งสิ้น

สรุปโครงสร้างโดยรวมของหลักการละเมิดในพุทธศาสนาประกอบด้วยข้อความต่อไปนี้

1. การกระทำหรือพฤติกรรมใดก็ตามแต่ที่กระทบถึงบุคคลอื่น ทำให้บุคคลอื่นเสียหายหรือเป็นการละเมิดบุคคลอื่นในทางใดทางหนึ่งไม่ว่าจะเป็นการละเมิดชีวิต (ศีลข้อที่ 1) หรือทรัพย์สิน (ศีลข้อที่ 2) บุคคลอันเป็นที่รัก (ศีลข้อที่ 3) หรือละเมิดด้วยวาจาอันเป็นเท็จทำให้ได้รับความเจ็บแค้นขุ่นข้องใจ (ศีลข้อ 4) การกระทำหรือพฤติกรรมนั้นถือว่าละเมิดผู้อื่น

2. การกระทำหรือพฤติกรรมใดก็ตามแต่ แม้ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัวไม่กระทบถึงบุคคลอื่น หากว่าการกระทำหรือพฤติกรรมนั้นสร้างความเสียหายร้ายแรงแก่บุคคลนั้นในแง่ที่ทำให้ชีวิตของเขาตกต่ำลงอย่างรุนแรงหรือบั่นทอนศักยภาพที่จะดำเนินชีวิตเยี่ยงมนุษย์ปกติธรรมดา (ศีลข้อที่ 5) การกระทำหรือพฤติกรรมนั้นถือว่าละเมิดตนเอง

3. การละเมิดอาจจะเป็นการละเมิดคนอื่นก็ได้เป็นการละเมิดตนเองก็ได้ การละเมิดไม่ว่าจะเป็นการละเมิดบุคคลอื่นหรือตนเองสามารถใช้เป็นเหตุผลในการตรากฎหมายเพื่อป้องกันมิให้กระทำเช่นนั้น (สมภาร พรหมทา, 2551)

ทั้งนี้ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าในทางพระพุทธศาสนาจะอธิบายถึงเกณฑ์ในการกำหนดว่าพฤติกรรมหรือการกระทำเช่นใดจึงจะจัดว่าเป็นการผิดศีลธรรม ทั้งนี้ในทางพระพุทธศาสนาเห็นว่าการกระทำใดที่เบียดเบียนผู้อื่นก็ผิด เบียดเบียนตนเองก็ผิดหรือเบียดเบียนทั้งผู้อื่นและตนก็ผิด การกระทำนั้นหรือพฤติกรรมนั้นถือว่าผิดศีลธรรม คือเป็นบาป เกณฑ์ดังกล่าวนี้ถือว่าได้ว่าเป็นเกณฑ์พื้นฐานที่สามารถใช้ตรวจสอบคำสอนของพระพุทธศาสนาส่วนที่กล่าวถึงความผิดศีลธรรมทั้งหมดพระพุทธศาสนาแรกเริ่มมีจุดประสงค์ชัดเจนคือ เพื่อเสนอหลักธรรมสำหรับให้ปัจเจกบุคคลแต่ละคนได้นำปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ในชีวิตของเขาเอง ศีล 5 นี้ถือได้ว่าเป็นศีลขั้นพื้นฐานขั้นต่ำที่สุด เมื่อพิจารณาศีลในแต่ละข้อเป็นข้อห้ามที่ถูกตั้งขึ้นมาเพื่อความสงบสุขในสังคม หากศีลไปเพียงข้อใดข้อหนึ่งสังคมก็จะไม่สามารถดำรงอย่างปกติสุขได้ ตัวอย่างเช่น เราลองสมมุติว่า มีประเทศอยู่ประเทศหนึ่งที่อนุญาตให้คนฆ่าฟันกันได้ ขโมยสิ่งของกันได้ ฆาตกรรมผู้อื่นได้ พูดยาฆ่าผู้อื่นผู้อื่นได้รวมถึงมีการเสพติดสิ่งของมีเมาทุกชนิดได้ประเทศดังกล่าวจะมีความสุขหรือไม่

ถึงแม้ว่าศีล 5 จะถูกสร้างขึ้นเพื่อจุดประสงค์หลักคือ การปกป้องสังคม แต่มีสิ่งที่สังเกตได้ก็คือ ศีลทุกข้อนอกจากละเมิดแล้วยังส่งผลถึงผู้อื่น รวมถึงยังส่งผลถึงคนที่ละเมิดด้วย อาจจะสรุปได้ว่าศีลทุกข้อมีผลกระทบทั้งแก่สังคมและตัวคนที่ละเมิดด้วยกันทั้งสิ้น

จากการแยกศีลเป็น 2 ระดับ คือ ระดับธรรม กับระดับวินัย ในความคิดเห็นของผู้วิจัยถ้าจะกล่าวถึง ศีล 5 มองได้ทั้งในระดับที่เป็นธรรมและระดับที่เป็นวินัย ในระดับธรรมนั้นการละเมิดศีล 5 ย่อมเป็นไปตามกฎแห่งกรรม ดังกล่าวที่ว่า

บุคคลหว่านพืชชนิดใด

ย่อมได้รับผลชนิดนั้น

ผู้ทำความดีย่อมได้รับผลตอบแทนที่ดี

ผู้ทำชั่วย่อมได้รับผลตอบแทนชั่ว (สมภาร พรหมทา, 2548)

จากข้างต้นศีลในระดับธรรมนี้วางอยู่บนฐานของกรรมนิยาม เนื่องจากว่า กรรมนิยามก็เหมือนกับกฎธรรมชาติอื่นๆ คือเป็นสิ่งที่เด็ดขาดตายตัว ไม่มียืดหยุ่นประนีประนอม เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วศีลในระดับธรรมในลักษณะนี้จึงมีลักษณะเด็ดขาดตายตัว ผิดเป็นผิด ถูกเป็นถูก

แต่ในระดับวินัยศีล 5 เป็นพื้นฐานที่สุดของมนุษย์ มีสาระที่ไม่ล่วงละเมิดผู้อื่นซึ่งจะเป็นขั้นต้นที่สุดของการสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เกื้อกูลกัน โดยศีลจะเป็นการเน้นการสร้างสภาพที่เกื้อกูลแก่สังคมและความเป็นอยู่ของปัจเจกบุคคลเป็นการฝึกขัดเกลาตนเองไปสู่จุดมุ่งหมายแห่งตนเองและสังคมมากขึ้น “เหตุผลเพราะสำนึกในการรักษาศีล 5 ก็เพื่อ 1.การฝึกขัดเกลาตนเองในทางร่างกายและการพูดจา 2. การคำนึงถึงสิทธิประโยชน์ของผู้อื่นควบคู่ไปกับสิทธิของตนในเชิงเปรียบเทียบกัน คือ นึกถึงเขาใจเรานั้นเอง ก่อนจะทำอะไรลงไป” (อภิญญวัฒน์ โพธิ์สถาน, 2551)

ตามทัศนะของพระธรรมปิฎก เห็นว่า สังคมกว้างคือหมู่มนุษย์ทั้งหมด มีสภาพต่างกันไปทั้งกาลและเทศะตกอยู่ในอิทธิพลของภาวะเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองเป็นต้น ซึ่งแปลกกันไปตามถิ่นตามยุคสมัย และการที่จะวางบทบัญญัติเกี่ยวกับศีลในส่วนรายละเอียดลงไว้เป็นแบบแผนอย่างเดียวกันตายตัวไม่พึงกระทำได้ ดังนั้น สำหรับสังคมมนุษย์ พระพุทธศาสนาจึงแนะนำสั่งสอนหรือเสนอหลักธรรมหมวดที่นิยมเรียกกันว่าศีล 5 ไว้เป็นข้อกำหนดอย่างต่ำหรือหลักความประพฤติอย่างน้อยที่สุดในระดับศีล เลยจากนั้นขึ้นไปก็มีศีลในกรรมบท คือ กุศลกรรมบท 7 ข้อ ดัชนีหรือศีลที่เป็นองค์แห่งมรรค ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ ซึ่งเป็นหลักของศีลอย่างกว้างๆ ศีลอย่างนี้พระพุทธเจ้าทรงสอนฐานะที่มั่นเป็นธรรม คือ คำแนะนำหรือหลักความประพฤติซึ่งผู้ปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติย่อมก่อให้เกิดผลดีผลร้ายไปตามกฎแห่งกรรม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546) ทั้งนี้ถ้าปัจเจกบุคคลใดเห็นชอบที่จะประพฤติตามหลักธรรมที่พระพุทธองค์บัญญัติไว้ก็สามารถที่จะเอาธรรมขั้นศีลมาเป็นข้อปฏิบัติของตนเองได้ และถือกันว่าถ้าปฏิบัติธรรมอย่างน้อยขั้นศีล 5 ก็ถือว่าเป็นชาวพุทธ เมื่อถึงตรงนี้ก็ได้อธิบายเป็นสิกขาบท 5 หรือข้อประพฤติปฏิบัติ 5 อย่าง เป็นข้อที่กำหนดความประพฤติขั้นต่ำ แต่ถ้าบุคคลใดมีความอุตสาหะจะประพฤติปฏิบัติให้สูงขึ้นไปอีก เช่น ศีล 8 ศีล 10 สิกขาบทนั้นก็ทำให้ศีลระดับ

ธรรมกลายมาเป็น ศีลระดับวินัย เพราะวินัยก็เป็นการประมวลแห่งสิกขาบททั้งหลายแต่ทั้งนี้ทั้งนั้น พระพุทธศาสนาก็ไม่ได้วางบทบัญญัติเป็นวินัยสำหรับให้มนุษย์ทุกคนที่จะต้องปฏิบัติเหมือนกัน ทั้งหมดแต่เป็นเรื่องของมนุษย์แต่ละสังคม ชุมชนใด ชุมชนหนึ่งที่เห็นดีเห็นงามจะบัญญัติขึ้นให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและจุดมุ่งหมายสูงสุดทางสังคมของตนเองและรวมถึงสามารถที่จะนำหลักธรรมขั้นศีลต่าง ๆ มาเลือกใช้เป็นวินัยบังคับใช้สำหรับชุมชนหรือสังคมของตนเองได้

อย่างไรก็ตาม ศีลในทางพระพุทธศาสนาในแง่หนึ่งมีฐานะที่เป็นวินัยสำหรับปัจเจกบุคคล เพื่อได้เข้าไปหาความดีสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา (ศีลในแง่นี้เป็นฐานของสมาธิ ปัญญา)

ดังนั้น เนื้อหาของศีลจึงมีหลายระดับตามวัตถุประสงค์ของผู้ใช้เช่น ศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 ศีล 227 ข้อ ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงการใช้ศีล 5 เป็นพื้นฐาน ที่เลือกศีล 5 เพราะศีลประเภทนี้พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ในฐานะวินัยของชาวบ้านทั่วไป ศีล 5 นี้ต่างจากศีลข้ออื่นๆตรงที่ศีล 5 จะมีฐานะเป็นทั้งวินัยส่วนบุคคลและวินัยทางสังคม ในขณะที่ศีลข้ออื่นๆ เช่น ศีล 8 ศีล 10 ศีล 227 ข้อ จะมีลักษณะมุ่งไปที่การเป็นวินัยขัดเกลากาย วาจา สำหรับบุคคลเพื่อเข้าถึงความดีงามในทางศาสนาเป็นหลัก มิได้มุ่งไปที่การเป็นวินัยสำหรับสังคมชาวบ้าน เพราะศีล 5 เป็นสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติสำหรับคฤหัสถ์ผู้ตั้งใจที่จะรักษาศีลขั้นต้นเพื่อเป็นฐานในการปฏิบัติธรรมขั้นสูงขึ้นไป ผู้ปฏิบัติธรรมจึงสามารถเพิ่มขั้นอีก 3 เรียกว่า ศีล 8 หรือศีลอุโบสถศีลเพราะเป็นการรักษาศีลในวันพิเศษ คือ วันอุโบสถเท่านั้น การรักษาศีล 8 นี้เป็นการประพฤติกิริยาหรือพรหมจรรย์ที่สูงกว่าเจตนาศีล 5 ประเด็นต่อมา ศีล 8 เป็นข้อปฏิบัติพิเศษสำหรับคนที่ปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนาให้สูงขึ้นเท่านั้น ไม่ใช่ศีลสำหรับคนธรรมดาทั่วไป เมื่อเราตัดสินใจอะไรควรมีไม่ควรมีในสังคมหรือไม่ นั่น สิ่งที่เราต้องตระหนักคือ สังคมที่ว่าคือสังคมของคนธรรมดาทั่วไป ไม่ใช่สังคมที่ปฏิบัติเพื่อเข้าถึงนิพพาน โดยผู้วิจัยเห็นว่าสิ่งที่ก้าวหน้าของศีล 8 คือ การประพฤติกิริยาหรือพรหมจรรย์ กล่าวคือ ศีล 5 นั้นเป็นการงดเว้นจากข้อห้ามซึ่งเป็นข้อปฏิบัติในชีวิตประจำวันในฐานะที่เป็นฆราวาสผู้ครองเรือนซึ่งจะต้องคลุกคลีอยู่ในสังคมปุถุชน ทั้งนี้ความแตกต่างกันจะเห็นได้จากศีลข้อที่ 3 ว่าด้วย “กาเมสุมิฉาจาร เวรมณี” ในการรักษาศีล 5 จะเป็นการงดการร่วมประเวณีกับบุคคลผู้ชายและหญิงต้องห้ามเท่านั้น แต่บุคคลที่รักษาศีล 8 ในข้อที่ 3 ว่าด้วย “อพรหมจริยา เวรมณี” เว้นจากการประพฤติกิริยาหรือพรหมจรรย์ คือ การร่วมประเวณี โดยจะต้องงดการร่วมประเวณีอย่างเด็ดขาด แม้ว่าจะกับสามีหรือภรรยาของตนซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นการฝึกฝนตนเอง คือ สละความสุขทางกามและวัตถุต่างๆ และใช้เวลาที่เหลืพัฒนาจิตใจ และเพิ่มอีก 3 ต่อจากศีลข้อที่ 5 คือ

ข้อ 6. วิกาลโภชนา เวรมณี เว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล คือ เที่ยงคืนไปแล้ว

ข้อ 7. นจจกิตตาทิตวิสุททสฺสณมาลาคนฺธวิเลปนธารณฺฑนวิภูสณญฺฐานา เว้นจากการฟ้อนรำ

ขับร้องบรรเลงดนตรี การละเล่นอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ การตัดทรง ดอกไม้ ของหอม และเครื่องลูบไล้ ซึ่งเป็นเครื่องประดับตกแต่ง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551)

ข้อ 8. อุจาสยนมมหาสยนา เวมณี เว้นจากที่นอนสูงใหญ่หรรษาฟุ่มเฟือย

จะเห็นได้ว่าศีล 3 ข้อหลังเป็นศีลที่ใช้ฝึกตนเองส่วนตัว คือ การสละความสุขทางกาย และวัตถุต่างๆ และใช้เวลาที่เหลือในการพัฒนาจิตใจทำสิ่งที่เป็นประโยชน์หรือกิจกรรมช่วยเหลือสังคม เมื่อได้รักษาศีล 8 จะพบว่ามนุษย์สามารถอยู่ได้อย่างดีมีสุขโดยไม่ต้องอาศัยกายคุณต่างๆ ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงสอนให้พุทธศาสนิกชนรักษาศีล 8 เดือนละสี่ครั้ง อย่างน้อยที่สุด มนุษย์ก็จะไม่เสียอิสรภาพ อิสรภาพในที่นี้หมายถึง การมีความสุขโดยไม่ต้องอาศัยสิ่งภายนอก มนุษย์มีความสุขที่เป็นอิสระจากกายคุณ 5 และมนุษย์ยังสามารถพัฒนาไปได้มากกว่านั้นและเป็นตัวอย่างของความสุขที่ไม่ต้องอิงอาศัยจากสิ่งภายนอก

ส่วนศีล 10 หรือทศศีล 6 ข้อแรกเหมือนในศีล 8 แต่ข้อ 7 แยกเป็น 2 ข้อดังนี้

ข้อ 7. นจกิตตวาทิตวิสุททสุตนา เวมณี เว้นจากการฟ้อนรำขับร้องบรรเลงดนตรี การละเล่น อันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์

ข้อ 8. มาลาคนธวิลปนธารณเมณฑนวิภูสณภูฏานา เวมณี เว้นจากการตัดทรงดอกไม้ของหอม และเครื่องลูบไล้ซึ่งใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่ง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551)

ในความเห็นของผู้วิจัยเห็นว่าศีล 5 เป็นมาตรฐานที่เป็นกลางๆที่สามารถเชื่อมโลกกับธรรมเข้าด้วยกัน ถ้าใช้ศีลอื่นที่สูงกว่านี้ก็จะให้น้ำหนักทางธรรมมากกว่าทางโลก ความดีงามในศีลระดับสูงเหล่านี้เป็นความดีงามที่สอดคล้องกับเป้าหมายเฉพาะ คือ การไปสู่นิพพาน และความดีงามเหล่านี้จะเป็นเรื่องของแต่ละปัจเจกบุคคลและเป็นเรื่องของความสมัครใจของแต่ละบุคคลที่จะมีความอดสาหะจะปฏิบัติให้ยิ่งขึ้นไปอีก

ดังนั้น การใช้ศีล 5 เป็นมาตรฐานที่เป็นข้อเรียกร้องต่ำสุดในทางศีลธรรมทั้งในแง่บุคคล (หมายความว่า การพัฒนาตนเองเพื่อก้าวไปสู่นิพพานนั้นจะต้องเริ่มจากศีล 5 นี้) และในแง่ของสังคม (หมายความว่า การดำรงเป็นสังคมสงบสุขนั้น สังคมต้องมีมาตรฐานทางศีลธรรมในระดับต่ำสุดที่ศีล 5 นี้เช่นกัน)

จากหัวข้อข้างต้นที่ผู้วิจัยได้เน้นถึงศีล 5 เป็นมาตรฐานก็เพราะเหตุผลที่ว่าศีล 5 นั้นเป็นหลักปฏิบัติที่พระพุทธองค์ตรัสสอนสำหรับปวงชนทั่วไป โดยตั้งข้อสังเกตว่า เมื่อมีคนมาขอให้พระพุทธองค์ทรงวางหลักเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันของสังคมปวงชนจะไม่ทรงวางหลักเกณฑ์ที่สูงส่งเกินวิสัยของความเป็นปวงชนคนธรรมดาจะทำได้ แต่ที่กล่าวถึงศีล 5 ก็เพราะต้องการที่จะแยกให้ออกว่าอะไรคือ ข้อเรียกร้องขั้นต่ำ อะไรคือ เกณฑ์สำหรับตัดสินใจสิ่งนี้คือสิ่งที่ไม่ควรมีในสังคมเท่านั้น ทั้งนี้ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่านอกเหนือจากศีล 5 นั้นพื้นฐานแล้วในทางพระพุทธศาสนายังมี

หลักธรรมขั้นสูงขึ้นไปมากกว่าศีล 5 เพราะยังปฏิบัติมากเราก็จบความสุขอันประณีตมากขึ้นเท่านั้น เหนือกว่านั้นเรายังมี ศีล 8 เพื่อช่วยส่งเสริมให้คนมีความสุขได้ก้าวหน้าไปสู่นิรามิสสุข ซึ่งเป็นความสุขที่ไม่ต้องอาศัยปัจจัยภายนอกไม่ขึ้นต่อวัตถุหรือสิ่งที่บริโภค ดังนั้นเมื่อเรารักษาศีล 8 เราสามารถอยู่ได้อย่างมีความสุขโดยไม่ต้องอาศัยกามคุณต่างๆในทางพระพุทธศาสนาจึงสอนให้บุคคลต่างรักษาศีล 8 เดือนละสี่ครั้งอย่างน้อยที่สุดก็ไม่เป็นการสูญเสียอิสรภาพคือการมีความสุขโดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกมีอิสระจากกามคุณ 5 และยังสามารถพัฒนาต่อไปได้มากกว่านั้นและผู้วิจัยจะกล่าวถึงศีลธรรมขั้นกลางและศีลธรรมขั้นสูงในหัวข้อต่อไป

2.2 ศีลธรรมระดับกลาง

เป็นข้อปฏิบัติที่ควบคุม กาย วาจา และรวมไปถึงจิตใจด้วยซึ่งการปฏิบัติตามศีลธรรมระดับนี้จึงเพิ่มความยากมากขึ้น ศีลธรรมระดับกลางแบ่งออกเป็นข้อปฏิบัติดีทั้งกาย 3 อย่าง เรียกว่า กายสุจริต ข้อปฏิบัติทางวาจา 4 อย่าง เรียกว่า วาจาสุจริต และข้อปฏิบัติดีทั้งใจ 3 อย่าง เรียกว่า มโนสุจริต เมื่อรวมเข้าด้วยกันก็เป็นข้อปฏิบัติ 10 อย่าง เรียกรวมกันว่า “กุศลกรรณ 10 ” หรือ “ธรรมจริยา 10 ประการ” (ม.มู 12 /485/523) แปลว่า ทางทำความดี กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่ความสุขความเจริญหรือสุคติ โดยแบ่งได้ 3 หมวด มีดังนี้

2.2.1 กายสุจริต 3 หรือเครื่องชำระตัวกาย 3 ได้แก่

1. ละปาณาติบาต เว้นจากฆ่ามนุษย์และสัตว์ (มีจิตใจเกื้อกูลกัน)
2. ละอทินนาทาน เว้นจากลักทรัพย์ (เคารพกรรมสิทธิ์)
3. ละกามเมสุมิฉาจาร เว้นจากประพฤติดุคในกาม (ไม่ละเมิดของรัก)

2.2.2 วาจาสุจริต 4 หรือเครื่องชำระตัวทางวาจา 4 ได้แก่

4. ละมุสาวาท เว้นจากพูดเท็จ (พูดคำสัตย์)
5. ละปิสุณาวาจา เว้นจากพูดส่อเสียดหรือพูดยุยงให้ผู้อื่นแตกสามัคคีกัน

(พูดสมานสามัคคี)

6. ละพรุสวาจา เว้นจากพูดคำหยาบ (พูดสุภาพ)
7. ละสัมผัปปลาปะ เว้นจากพูดเพ้อเจ้อเหลวไหลไร้สาระ

(พูดมีเหตุมีผลเป็นประโยชน์)

2.2.3 มโนสุจริต 3 หรือเครื่องชำระตัวทางใจ 3 ได้แก่

8. อนภิชชา ไม่โลภอยากได้สิ่งของหรือทรัพย์สินของผู้อื่น (ไม่โลภจัด)
9. อพยาบาท ไม่คิดพยาบาทปองร้ายผู้อื่น (มีเมตตา)

10. มีสัมมาทิฐิ เห็นชอบตามทำนองคลองธรรม เช่นเห็นว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว บิดามารดา ครูอาจารย์เป็นผู้มีบุญคุณ เป็นต้น (เห็นชอบ)

จากกุศลกรรมบถ 10 หรือธรรมจริยา ทั้ง 3 หมวดข้างต้นจะสังเกตพบว่า หมวดที่ 1 กาย สุจริตข้อ 1-3 กับหมวดที่ 2 วชิสุจริต ข้อ 1-4 รวมกันเป็น 7 ข้อ เหมือนกับศีล 5 แต่ในหมวด 2 วชิสุจริตมีเพิ่มเติมการพูดจาให้กว้างขวางครอบคลุมมากกว่าเดิมมุ่งไปที่การจัดเถลา กาย วาจา เหมือนกับศีล 5 สิ่งที่ถูกสุทธกรรมบถ 10 ต่างจากศีล 5 คือ มีการเพิ่มในหมวดที่ 3 คือ มโนสุจริตเพิ่มเข้ามาอีก 3 ข้อ ต่างจากศีลธรรมชั้นต้นอย่างสิ้นเชิงเป็นการเพิ่มเข้ามามุ่งจัดเถลาจิตใจไม่ละเอียดยิ่งกับที่จะสามารถจัดเถลาให้ละเอียดยจนถึงขั้นนิพพานได้ และเมื่อเทียบกับศีล 5 ในกุศลกรรมบถ 10 แล้ว ก็ขาดศีลข้อที่ 5 สุราเมรัย แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นจัดเข้ากับในข้อกาเมสุมิฉลาจารเพราะการดื่มสุราเป็นการคิดในรสพอใจในรสของสุรานั้นเอง การดื่มสุราทำให้สติสัมปชัญญะเสื่อมย่อมส่งผลทำให้เกิดอกุศลผลทุกอย่าง กุศลกรรมบถ 10 จึงเป็นการปูทางให้ศีลธรรมในขั้นสูงขึ้น

ดังนั้น การพยายามฝึกหัดปฏิบัติ จัดเถลาในกุศลกรรมบถ 10 จึงถือเป็นความดีต่อตนเอง และผู้อื่น เพราะทำให้ความชั่วบาป ตามแนวอกุศลกรรมนั้นไม่เกิดขึ้น การทำให้จิตใจบริสุทธิ์ไม่คิดไปในทางที่ผิด แต่เป็นการพยายามนึกคิดไปในทางที่เป็นกุศลก็จะเหตุให้ทำความดีต่างๆ ได้ตาม กุศลกรรมบถ 10 ด้วยว่าใจเป็นจุดเริ่มต้นของการทำกรรม ถ้าจิตคิดดีแล้ว กายวาจาก็จะดีตามมาด้วย ดังนั้นกุศลกรรมบถจึงเป็นหลักศีลธรรมชั้นกลางที่สูงกว่าศีล 5 อีกหนึ่งขั้น

ข้อสังเกต ระหว่างศีล 5 กับ กุศลกรรมบถหรือธรรมจริยา อย่างไหนควรหยิบยกขึ้นมาเป็น จุดเน้นการสอนมากกว่ากัน ก็คงเริ่มต้นจากศีล 5 ก่อนแล้วค่อยพัฒนาต่อไปสู่กุศลกรรมบถ แต่ใน พระไตรปิฎกจะมีเนื้อหากุศลกรรมบถหรือธรรมจริยามากกว่าศีล 5

2.3 ศีลธรรมระดับสูง

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึง ศีลธรรมระดับสูง คือ มรรคมีองค์ 8 ประการ ซึ่งเป็นการ ประมวลหลักธรรมภาคปฏิบัติทั้งหมดของพระพุทธศาสนาเป็นคำสอนภาคปฏิบัติโดยตรงเพื่อช่วยให้ดำเนินไปสู่ความจริงสูงสุดนั่นคือ นิพพาน ดูเหมือนว่าจะมีความหมายกว้างขวางกว่าศีลธรรมว่า โดยลักษณะทั่วไปแล้วศีลธรรมตามที่เข้าใจนั้นมักจะเพ่งไปที่การประพฤติแสดงออก ทางกายวาจา มักจำกัดอยู่ในขั้นศีลคือการระมัดระวังยับยั้งกายวาจาแม้จะมีส่วนไปถึงด้านจิตบ้างแต่ไม่ได้ก้าวไปถึงการมีสมาธิภาวนาไม่เลยไปถึงการเจริญทางปัญญาเพื่อการรู้แจ้งสภาวะแห่งสังขารธรรม ทั้งนี้ ในทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญของการปฏิบัติขั้นนี้เป็นสำคัญและเป็นกระบวนการแก้ไข ปัญหาชีวิตภาคปฏิบัติอย่างสัมพันธ์กับผลที่เรียกว่า “ปฏิเวธ” ในอีกความหมายหนึ่งกระบวนการ แก้ปัญหาชีวิตตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา เรียกอีกอย่างว่า “การดำเนินชีวิตไปตามระบบพรหมจรรย์”

พรหมจรรย์ในที่นี้หมายถึง จริยธรรมอันประเสริฐ ได้แก่เมตตา หรือมัชฌิมาปฏิปทา เพราะผู้ดำเนินไปตามระบบนี้ย่อมบรรลุความสิ้นกรรม คือการไม่ปฏิบัติอย่างสุดโต่งทั้งสองสายและเป็นการดับสังสารวัฏเสียได้เรียกอีกอย่างว่า “ทางสายกลาง”

ความหมายขององค์ประกอบแห่งมัชฌิมาปฏิปทาหรือเรียกอีกอย่างว่า “องค์แห่งอริยมรรค” อธิบายได้ดังต่อไปนี้

1. สัมมาทิฐิ (Right understanding) ความเห็นชอบหรือความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริงตรงตามสภาวะของธรรมชาติได้แก่การรู้ในอริยสัจ 4 หรือการเห็นไตรลักษณ์ หรือรู้กุศลมูล อกุศลมูลหรือเห็นปฏิสมุปปาท

2. สัมมาสังกัปปะ (Right thought) สัมมาสังกัปปะ หมายถึง ความดำริชอบ หมายถึง ความนึกคิดหรือแนวความคิดที่ปลอดโปร่งเป็นอิสระแก่ตนเองไม่มีความยึดติดและผูกพันหรือไม่แอบแฝงในความชอบใจหรือความไม่ชอบใจ ความดำริชอบนี้เป็นผลมาจากความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ) 3 ประการ คือ

- 1) ความดำริในการออกจากกาม
- 2) ความดำริชอบในการไม่พยายาท
- 3) ความดำริในการไม่เบียดเบียน

3. สัมมาวาจา (Right Speech) คือ การเจรจาชอบ หมายถึง การเว้นจากการพูดเท็จ เจรจาชอบ ได้แก่เวทียสุจรีต 4 มีดังต่อไปนี้

- 1) การเว้นจากมุสาวาท คือ การพูดเท็จ
- 2) เว้นจากปิสฺสุวจา คือ การพูดส่อเสียด
- 3) เว้นจากพรุสฺวจา คือ การพูดคำหยาบ และ
- 4) เว้นจากสัมผัปปลาปะ คือ การพูดเพ้อเจ้อ

4. สัมมากัมมันตะ (Right Action) คือ การกระทำชอบหมายถึง การมีกายสุจรีต 3 ได้แก่

- 1) การเว้นจากการฆ่าสัตว์หรือการตัดรอนชีวิต
- 2) เว้นจากการลักทรัพย์หรือถือเอาสิ่งที่เป็นเจ้าของเขาไม่ให้มาเป็นของตน
- 3) เว้นจากการประพฤติดินในกาม*

5. สัมมาอาชีวะ (Right Livelihood) หมายถึง การเลี้ยงชีพในทางที่ถูกต้องในทางที่ถูกที่ควรตามขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ละมิฉฉาชีพทุกชนิด

6. สัมมาวายามะ (Right Effort) หมายถึง ความพากเพียรที่ถูกต้อง ความพยายามชอบ หรือการมีปธานหรือสัมมปปธาน 4 ได้แก่ เพียรพยายามไม่ให้กุศลเกิด เพียรพยายามละอกุศลที่เกิดขึ้น

แล้วให้หมดไป เพียรพยายามเจริญกุศลที่ยังไม่เกิดขึ้นและเพียรพยายามรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้ดำรงอยู่

7. สัมมาสติ (Right Mindfulness) คือ การระลึกรู้ชอบ หมายถึง การมีสติปัฏฐาน 4 ได้แก่ การตั้งสติกำหนดพิจารณากาย (กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน) พิจารณาเวทนา (เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน) พิจารณาจิต (จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน) และพิจารณาธรรม (ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน) ให้รู้เห็นตามความเป็นจริงว่าเป็นเพียงกาย เวทนา จิต ธรรม ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา

8. สัมมาสมาธิ (Right Concentration) คือ การตั้งมั่นชอบ หมายถึง การฝึกอบรมจิตให้สงบ ตั้งมั่นแน่วแน่นต่ออารมณ์ที่กำหนดพิจารณา หรือมีอารมณ์เป็นหนึ่ง (เอกัคคตา) ไม่ฟุ้งซ่าน

มรรคทั้ง 8 ประการที่กล่าวมาข้างต้นเป็นแนวทางหรือหลักการที่จะต้องปฏิบัติควบคู่กันไปเป็นกระบวนการ มิใช่ยกขึ้นมาทำทีละอย่างๆ ให้เสร็จในตัวแบบบันได 8 ขั้น แต่ต้องปฏิบัติประสานกลมกลืนกันเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน คูกเกลียวเชือก เกลียวพันเข้าเป็นเชือกเส้นเดียวกันตั้งแต่ต้นจนปลายเชือก ดังนั้นในทางปฏิบัติจะเริ่มจากส่วนไหนก็ได้เช่น

1) อธิศีลสิกขา คือ การฝึกอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัยให้มีสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ การรักษาศีลตามสถานะของตน เช่น การรักษาศีล 5 ของฆราวาส การรักษาศีล 227 ของพระภิกษุ เป็นต้น ทั้งนี้ถือได้ว่าเป็นบันไดขั้นแรกของการปฏิบัติเพื่อการขจัดกิเลสอย่างหายาบที่แสดงออกทางกาย วาจา เป็นการขจัดขอบเขตของกิเลส โลภะ โทสะ โมหะ ที่นอนเนื่องอยู่ในจิตไม่ให้กำเริบ เช่น กิเลสโลภะที่คอยคลอใจให้เราอยากได้สิ่งนั้นสิ่งนี้และยังการได้มานั้นเป็นการลักขโมยหรือการโกงเอาของคนอื่นมาเป็นของตนด้วยแล้ว กิเลสโลภะก็ยังกำเริบลูกกลมหนักขึ้นเหมือนการให้เชื้อแก่ไฟ ไฟก็ยิ่งจะลุกกลม การรักษาศีลก็คือการไม่ให้ไฟลุกกลม คือ กิเลสลูกกลมโดยการไม่ให้เชื้อแก่นั่นเอง

ทั้งนี้สาระสำคัญของอธิศีล คือ การดำรงตนอยู่ด้วยดี มีชีวิตที่เกื้อกูลกันในสภาพแวดล้อมที่ตนเองมีส่วนร่วมช่วยในการสร้างสรรค์รักษาให้เอื้ออำนวยแก่การมีชีวิตที่ดีงามร่วมกันซึ่งจะเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาชีวิต คุณภาพของจิตและการเจริญทางปัญญาต่อไป ดังนั้นในเหตุผลข้างต้นนี้ ศีลจึงกินความหมายถึงการจัดสรรสภาพแวดล้อมทั้งทางด้านวัตถุและทางสังคมที่เปิดโอกาสในการทำความชั่ว เปิดโอกาสในการทำความดีเฉพาะอย่างยิ่งการจัดระเบียบสังคมเป็นการวางหลักเกณฑ์ข้อบังคับ เพื่อควบคุมความประพฤติของแต่ละบุคคลอาจจะเรียกว่า “การมีวินัย” ซึ่งเป็นการวางขึ้นตามความเหมาะสมกับชุมชนหรือสังคมในระดับนั้นๆ (สัมมวาจา สัมมากรรมันตะ สัมมาอาชีวะ)

2) อธิจิตสิกขา คือ จิตอันยิ่ง เป็นการฝึกอบรมทางด้านจิตใจ สร้างเสริมคุณธรรมและคุณภาพของจิตตามหลักสมาธิ (สัมมาสมาธิ สัมมาสติ สัมมาวาจา)

อาศัยความรู้ความเข้าใจที่เป็นพื้นฐานเท่านั้นแล้วเริ่มฝึกอบรมจิตอย่างเข้มงวด ในระหว่างนั้นองค์ประกอบแต่ละอย่างจะค่อยเกิดขึ้นและเสริมเติมแต่งให้แก้กัน จิตเป็นสมาธิ แน่นใส สะอาดแล้วพฤติกรรมหรือศีลก็จะเกิดขึ้นเอง เมื่อศีลสมาธิพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ ปัญหาความรู้ความเข้าใจ วังเป็นพื้นฐานเดิมอยู่แล้วจะค่อยๆ พัฒนาแก้เก้อ ชัดเจนขึ้น เอहनุให้องค์ประกอบทางด้าน ศีลธรรมและสมาธิถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น อาศัยศีลและจิตที่สมบูรณ์นั่นเอง ปัญญาที่จะสามารถรู้แจ้ง เห็นจริงทำอาสวะให้หมดไปได้ในที่สุด(เสวียรพงษ์ วรรณปก, 2552)

3) อธิปัญญาศึกษา คือ ปัญญาอันยิ่ง เป็นการฝึกอบรมทางปัญญา ทำให้เกิดปัญญาชนิดที่เป็นความรู้แจ้งเห็นจริงสามารถชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ เป็นอิสระโดยสมบูรณ์ (สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ)

สรุปสั้นๆ ได้ดังนี้

1. สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สรุปลงในอธิปัญญาศึกษา
2. สัมมวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สรุปลงในอธิศีลศึกษา
3. สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สรุปลงในอธิจิตตศึกษา

ระบบข้างต้นนี้นิยมทำกันทั่วไปจนเรียกติดปากชาวพุทธว่า ศีล สมาธิ ปัญญา หรือ ไตรสิกขา ความสัมพันธ์ของอริยมรรคมีองค์ 8 กับไตรสิกขามองเห็นได้ง่ายในชีวิตประจำวัน เช่น เมื่อมีความ บริสุทธิ์ทางด้านความประพฤติเชื่อมั่นในความบริสุทธิ์ของตน ไม่หวาดกลัวต่อการถูกลงโทษ ไม่สะดุ้งระแวงต่อการประทุษร้ายของผู้อื่น ไม่หวั่นต่อเสียงคำหิณยานหรือความรู้สึกไม่ยอมรับของสังคมเพราะความรู้สึกเดือดร้อนรังเกียจในความผิดของตน จิตใจจึงปลอดโปร่ง สงบ แน่วแน่ มุ่งมั่นต่อสิ่งที่คิด สิ่งที่พูด และการที่ทำได้ ยังไม่ฟุ้งซ่านเพียงใด ความสงบ มุ่งมั่น แน่วแน่เพียงใด การพิจารณาการรับรู้สิ่งต่างๆ ก็ยิ่งชัดเจนและคล่องตัว เป็นผลดีทางสติปัญญามากขึ้นด้วยเท่านั้น

ความประพฤติที่บริสุทธิ์และเชื่อมั่นในความบริสุทธิ์ของตนเป็นเรื่องของศีล (สัมมวาจา สัมมากัมมตะ สัมมาอาชีวะ)

การที่จิตปลอดโปร่ง สงบ แน่วแน่ มุ่งมั่นต่อสิ่งที่คิด คำที่พูด การที่ทำ เป็นเรื่องของจิตหรือสมาธิ (สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ)

การรับรู้สิ่งต่างๆ ชัดเจนขึ้น เข้าใจอะไรง่ายขึ้น อันเป็นผลจากจิตสงบนั้นเป็นเรื่องของปัญญา (สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ)

อย่างไรก็ตามจากที่กล่าวมาทั้งหมด ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า การที่คนไทยส่วนใหญ่รู้จัก ศีล 5 มากที่สุดก็เนื่องจากมีประเพณีนิยมในการรับศีลอยู่ในพิธีกรรมทางศาสนาเกือบทุกอย่าง แต่ก็เป็นที่น่าสนใจว่าจะมีคนไทยสักกี่คนที่เข้าใจหรือรู้ความหมายของศีลอย่างถ่องแท้และประพฤติ

ปฏิบัติตามหลักแห่งศีลนั้น อีกทั้งสภาพของสังคมเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วและมีความแตกต่างจากสภาพสังคมสมัยพุทธกาลอย่างมากทำให้เกิดข้อสงสัยว่าขึ้นว่า ศีล 5 หรือ เบญจศีลขึ้นนั้นยังสามารถนำมาใช้กับสังคมปัจจุบันได้หรือไม่ โดยเฉพาะศีลข้อที่ 3 คือ เจตนางดเว้นจากการประพฤติดีกในกามนั้นจะเห็นได้ว่าจากสภาพการณ์ที่เปลี่ยนไปทำให้เกิดความยุ่งยากในการวินิจฉัยว่าพฤติกรรมบางอย่างผิดศีลข้อนี้หรือไม่

ทั้งนี้ก่อนที่จะเจาะลึกในเรื่องของศีลข้อที่ 3 ว่าด้วยกามะสุมิฉฉาจาร ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึง “กาม” ในความหมายของพระพุทธศาสนาก่อนว่ามีความหมายว่าอย่างไร เพราะความหมายของกามมีความหมายที่กว้างมากและครอบคลุมกามะสุมิฉฉาจารด้วย

ดังนั้นผู้วิจัยจะเจาะลึกลงในประเด็นความแตกต่างระหว่าง กาม กับ กามะสุมิฉฉาจารว่าแตกต่างกันอย่างไร ก่อนที่จะกล่าวถึงในหัวข้อเกณฑ์วินิจฉัยตัดสินถูก/ผิดของศีลข้อที่ 3 ว่าด้วยกามะสุมิฉฉาจารต่อไป

3. ความหมายของคำว่ากาม

พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ให้ความหมายของคำว่า “กาม” หมายถึง “ความใคร่, ความอยาก, ความปรารถนา, สิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต, 2551)

พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ “คำวัด” ให้ความหมายเกี่ยวกับกามว่า กาม หมายถึง ความใคร่, ความรัก, ความชอบ, ความปรารถนา, ความต้องการ, สิ่งที่น่ารัก, น่าใคร่, น่าปรารถนา, กามปกติใช้ประกอบกับคำอื่นเพื่อแสดงว่าคำนั้นเกี่ยวข้องกับกิเลส เช่น กามคุณ หมายถึงสิ่งที่น่าปรารถนา หรือกามฉันทน์ หมายถึง ความยินดีพอใจในกามเป็นต้น (พระธรรมกิตติวงศ์, 2551)

จากที่กล่าวมา “กาม” เป็นความรู้สึกในใจ เช่นความรู้สึกใคร่, ความปรารถนา, ความอยาก, ความต้องการเป็นต้นและยังรวมความหมายถึงสิ่งที่เราอยากหรือสิ่งที่ใจรู้สึกได้ เช่น สิ่งที่น่าใคร่, สิ่งที่น่าปรารถนา, สิ่งที่ต้องการเป็นต้น อีกทั้งกามยังมีความหมายที่เป็นกลางๆคือ ดีก็ได้ ชั่วก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคำที่มาประกอบ

ทั้งนี้ตามความเป็นจริงแล้ว คำว่า “กาม” นั้นกินความหมายกว้างมากเป็นกิเลสก็ได้ อันน่าใคร่ก็ได้ อันน่าปรารถนาก็ได้ ตามความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาหมายความว่าความเอาสภาวะบางประการในใจของมนุษย์และสภาวะดังกล่าวนี้มีลักษณะที่สำคัญคือจะแสดงออกในรูปการผลักดันให้เรารู้สึกเชิงบวกต่อสิ่งต่างๆความรู้สึกเชิงบวกในที่นี้หมายความว่า เป็นการหมายเอาความรู้สึกทั้งหลายที่ดึงดูด อย่างเช่น ตาเห็นรูปสวย หูได้ยินเสียงไพเราะเกิดความรู้สึกเคลิบเคลิ้มคล้อยตามเสียงนั้น จมูกได้กลิ่นหอม ลิ้นได้ชิมรสอร่อย กายสัมผัสความอ่อนนุ่ม ใจคิดถึงสิ่งที่ชอบ เกิดความรู้สึกรื่นรมย์ อารมณ์ที่เกิดขึ้นเมื่อจิตหน่วงเหนี่ยว รูป เสียง กลิ่น รส กายสัมผัส และใจสัมผัส คือ “กาม” กามเป็น

ความรู้สึกยึดถือตัวตน กระตุ้น การกระทำทางใจ วาจา และกายคล้อยไปตามอารมณ์นั้นๆมีการเสวยสุขจากการกระทำเหล่านั้น ดังนั้น กามจึงดำเนินไปตามเหตุปัจจัยเป็นนามธรรมและจิตปรุงแต่ง

โดยหลักใหญ่แล้วอาจจะกล่าวว่า กาม หมายถึง ความใคร่ เป็นไปได้ทั้งที่เป็นฝ่ายกุศลและอกุศล กามที่เป็นอกุศลเรียกว่า กามตัณหาเพราะตัวตัณหาทำให้เกิดกามหรือกามราคะ นี่เป็นฝ่ายอกุศล ส่วนกามที่เป็นกุศลนั้นก็คือ “ธัมมกาม” ความเป็นผู้ใคร่ธรรมใคร่ปฏิบัติธรรม ผู้ที่ใฝ่ธรรมนั้นคือผู้ที่เจริญในทางตรงกันข้ามผู้ซึ่งธรรมนั้นเป็นผู้เสื่อม เพราะฉะนั้น ความใคร่ในการปฏิบัติธรรมจัดเป็นกุศล ถ้าความใคร่ที่เป็นกามตัณหาหรือกามราคะเป็นลักษณะที่เรียกว่ากิเลสเป็นอกุศล

3.1 ประเภทของกาม

ในทางพระพุทธศาสนา “กาม” แบ่งได้ 2 ประเภทใหญ่ๆ กิเลสกามกับวัตถุกามซึ่งกามทั้งสองประเภทนี้เป็นสภาพที่ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน คือ

3.1.1 วัตถุกาม หมายถึง วัตถุอันน่าใคร่ สิ่งที่น่าปรารถนา สิ่งที่ยากได้ กล่าวคือ เป็นสิ่งปัจจัยภายนอกที่ทำให้เกิดความใคร่ หรือ วัตถุเป็นที่ตั้งแห่งความใคร่ อันได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ (รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กามคุณ 5) อันเป็นที่ชอบใจ เพราะฉะนั้น คำว่าวัตถุกาม ก็นิความหมายกว้างมาก คือ สิ่งที่เป็นวัตถุนั้นเอง สิ่งที่เป็นวัตถุสิ่งของที่เราไปยึดติดกับมัน เรียกว่าวัตถุกามทั้งนั้น ทั้งรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ นี่เป็นวัตถุกาม คือ กามที่มีตัวมีตน ดังพุทธพจน์ที่ตรัสว่า

“วัตถุกามเป็นไฉน? รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อันเป็นที่ชื่นชอบใจ เครื่องลาด เครื่องห่ม ทาสี ทาส แพะ แกะ ไก่ สุกร ช้าง โค ม้า ลา นาทูณ ที่ดิน เงินทอง บ้าน นิคม ราชธานี รัฐประเทศ กองทัพ คลังหลวง วัตถุที่ตั้งแห่งความคิดใคร่ อย่างหนึ่งอย่างใดก็ตามชื่อว่าวัตถุกาม; อย่างหนึ่งกามทั้งหลายที่เป็นอกุศล ที่เป็นอนาคต ที่เป็นปัจจุบัน กามที่เป็นภายใน ที่เป็นภายนอก ทั้งภายในและภายนอก ชนิดเลว ชนิดปานกลาง ชนิดประณีต ที่เป็นสัตว์ในอบาย ที่เป็นของมนุษย์ ที่เป็นทิพย์ ที่ปรากฏเฉพาะหน้า ที่บันดาลเอง ที่ผู้อื่นบันดาลให้ ที่ครอบครอง ที่ไม่ได้ครอบครอง ที่หวงแหน ที่ไม่ได้หวงแหน ธรรมที่เป็นกรรมาจรแม้ทั้งหมด ธรรมที่เป็นรูปาวจรแม้ทั้งหมด ธรรมที่เป็นอรูปาจรแม้ทั้งหมดซึ่งเป็นที่ตั้งแห่ง

ตัณหา เป็นอารมณ์ของตัณหา ชื่อว่ากาม ด้วยอรรถว่า เป็นที่ตั้งแห่งความอยาก ด้วยอรรถว่าที่ตั้งแห่งความมัวเมา, เหล่านี้เรียกว่า วัตถุกาม” (จุ.ม., 29/1/2)

จากข้างต้น คำว่าวัตถุกามนี้ถ้าจะตีความหมายแรก ก็คือ สิ่งที่เป็นวัตถุสิ่งของซึ่งทำให้เราไปติดกับมัน ความหมายที่ 2 เกี่ยวกับธรรมที่เราไปติดกับมัน ธรรมที่เป็นกิเลส เช่น การไปยึดติดกับสวรรค์ ไปติดกับพรหม ไปติดกับอดีต ไปติดกับเรื่องในอนาคต เรียกรวมกันทั้ง 2 นัยว่าวัตถุกาม

3.1.2 กิเลสกาม หมายถึง กิเลสเป็นเหตุใคร่ ความอยากที่เป็นตัวกิเลส การมีความพอใจรักใคร่ในอารมณ์ ความพอใจในกามคุณทั้ง 5 (รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ) หรืออธิบายว่า ตัวจิตของเราที่เป็นตัวใคร่ในกามนั่นเอง ไม่เป็นวัตถุแล้ว แต่เป็นความใคร่ ดังพุทธพจน์

“กิเลสกามเป็นไฉน ความพอใจก็เป็นกาม ราคะก็เป็นกาม ความชอบใจติดใคร่ก็เป็นกาม ความดำริก็เป็นกาม ความครุ่นคิดติดใคร่ก็เป็นกาม, กามฉันท์ กามราคะ กามนันทิ กามตัณหา กามเสนหา ความร่ำร้อนกาม ความหลงใหลกาม ความหมกมุ่นในกาม กามทว่ใจ กามผูกมัดใจ ความเชื่อมั่นในกาม นิเวรณคือกามฉันท์ กามในข้อความว่า “นี่แน่กาม” เราเห็นรากเหง้าของเจ้าแล้วว่า เกิดขึ้นมาจากความดำริ เราจักไม่คำนึงถึงเจ้าละ เมื่อทำอย่างนี้ เจ้าจักไม่มี” เหล่านี้เรียกว่ากิเลสกาม” (จุ.ม., 29/1/2)

จากข้างต้นกามจริงๆนั้นเกิดจากตัวกิเลส ดังนั้นแล้วถ้าหากไม่มีกิเลสหรือไม่มีจิตไปยึดติดมันจะเป็นกามไปไม่ได้มันเป็นเพียงวัตถุเท่านั้นเอง แต่การที่จะไปได้ก็เพราะว่าเข้าไปยึดเท่านั้นเอง อย่างเช่น คิดถึงกามครุ่นคิดถึงกาม อย่างนี้ทำให้จิตใจเราเศร้าหมอง แต่ถ้ามันเป็นเพียงวัตถุเป็นเพียงสิ่งของ เราไม่ไปยึดติดมันมันก็เป็นเพียงวัตถุสิ่งของเท่านั้นเอง มันจะสวย มันจะงามแบบไหนก็ตาม ถ้าจิตเราไม่ไปยึดติดมันก็ไม่ทำให้เราเศร้าหมองไปได้ มีแต่ตัวกิเลสเท่านั้น คือเราไปยึดในสิ่งเหล่านั้นเราไม่คิดถึงตัวกามก็เกิดขึ้นในใจของเราไม่ได้

สรุปได้ว่า

1) “วัตถุกาม” นั่นคือ สิ่งที่เป็นวัตถุเป็นสิ่งของ สิ่งที่เป็นรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะพะ สิ่งที่น่าใคร่ น่าพอใจ

2) “กิเลสกาม” ก็คือ ตัวจิตที่เข้ายึดมันถือมัน ในวัตถุกามนั้นจึงเกิดกิเลสขึ้นมาได้

นอกจากกามทั้ง 2 ประเภทดังกล่าวมาแล้ว พุทธศาสนายังแสดงคำว่า “กาม” ไว้อย่างพิสดาร อีกหลายๆความหมายตามภาวะแห่งความใคร่ที่เกิดขึ้นในสถานะที่แตกต่างกัน เพื่อความชัดเจนยิ่งขึ้นและมูลบทในการวิจัยต่อไป ผู้วิจัยจึงได้เสนอในที่นี้ด้วยคือ

1. กามคุณ ในความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง สิ่งที่น่าปรารถนา 5 ประการ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส; ความปรารถนาในเมถุน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542) ดังต่อไปนี้

1.1 รูป ที่เห็นด้วยจักขุ อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เป็นที่รักประกอบด้วยกามเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด

1.2 เสียง ที่ได้รับฟังด้วยโสต คือฟังได้ด้วยหู อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เป็นที่รักประกอบด้วยกามเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด

1.3 กลิ่น ที่รู้ได้ด้วยจมูก อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจเป็นที่รัก ประกอบด้วยกามเป็นที่ตั้ง

1.4 รส ที่รู้ด้วยลิ้น อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เป็นที่รักประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด

1.5 โผฏฐัพพะ คือ สิ่งที่อยู่ได้ด้วยกายสัมผัสด้วยกาย อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เป็นที่รัก ประกอบด้วยกามเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด

ทั้ง 5 ประการข้างต้นนี้ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่น่าใคร่ น่าพอนั้นถือว่าเป็นกาม คำว่ากามเป็นสิ่งที่น่าใคร่ น่าพอใจ เรียกว่า กามคุณ และยังมีความหมายของ กามคุณในรูปตามนัยแห่งพระไตรปิฎกกว่า

ชื่อว่ากาม เพราะอรรถว่า เป็นอันบุคคลพึงใคร่

ชื่อว่า คุณ เพราะอรรถว่า เป็นเครื่องผูกพัน (ม.มอญ 1/89/219)

เมื่อรวมคำว่า กามคุณเข้ากันแล้วจึงได้ความหมายที่สำคัญดังนี้

ก. อันเขารัก หวังแทน พอใจ ทะนุถนอม

ข. เครื่องผูกมัด คือ กาม

ค. ความเพติดเพลินในกามคุณทั้งหลาย

2. กามฉันท์ หมายถึง ความพอใจในกามคุณทั้ง 5

3. กามตัณหา หมายถึง ความอยากในกามคุณทั้ง 5 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542)

4. กามภพ หมายถึงที่เกิดขึ้นของผู้เสพกาม ได้แก่ อบายภูมิ 4 (นรกภูมิ ตีรัญจานภูมิ เปรตวิสัยภูมิ อสุรกายภูมิ) มนุษย์ภูมิ 1 และสวรรค์ 6 ชั้น (จาตุมหาราชิกหรือจตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยาม คุสิต นิมนรดี ปริณมิทวตฺตติ)รวมเป็น 11 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542)

5. กามราคะ, กามราคะ หมายถึง ความกำหนัดในกาม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542)

6. กามสมบัติ หมายถึง สมบัติในกามารมณ์หรือความพร้อมด้วยกามารมณ์

7. กามสังวร หมายถึง การสำรวมในกามารมณ์หรือการรู้จักการควบคุมทางกามารมณ์

8. กามสุข หมายถึง ความสุขที่เกิดจากกามคุณ 5 ดังที่กล่าวนั้น
9. กามสุขัลลิกานุโยค หมายถึง การประกอบตนให้หมกมุ่นอยู่ในกามสุข
10. กามสุคติภูมิ หมายถึง ที่เกิดของผู้เสพกามที่สูงสุด คือ มนุษย์และสวรรค์ 6 ชั้น
11. กามาทีนพ หมายถึง โทษหรือข้อเสียของกาม
12. กามารมณ์ หมายถึง อารมณ์ที่เกิดความใคร่ ความปรารถนาที่จะเสวยกาม
13. กามวจร หมายถึง ที่ท่องเที่ยวไปอยู่กามภพ
14. กามาสวะ หมายถึง อาสวะคือ กิเลสกามที่นอนเนื่องอยู่ในสันดานที่ทำให้เกิดความใคร่
15. กามุปาทาน หมายถึง การยึดมั่นอยู่ในกามหลงไหลในกามารมณ์ (พระมหาปัญญา-ชยปัญญา, 2535)

จะเห็นได้ว่ากามนั้น หมายถึง ความอยาก ความใคร่ ความปรารถนา คำนี้กินความหมายกว้าง เป็น กิเลส ก็ได้ เป็นวัตถุก็ได้ หรือสื่อเพื่อภาพของอารมณ์ในแง่มุมต่างกันเพื่อสะดวกในการทำเข้าใจ ทั้งนี้อาจจะอธิบายคำที่เกี่ยวข้องกับ กาม ออกเป็น 3 หมวดหมู่ดังต่อไปนี้

1) สื่อภาพทางบวก 2) สื่อภาพที่เป็นกลาง 3) สื่อภาพทางลบ

กามในความหมายทางบวก คำที่แสดงในแง่บวกของกามมีน้อยโดยมากแล้วจะชี้ให้เห็นคุณของกาม แต่ก็เป็นอุปสรรคต่อเป้าหมายในทางธรรมของนักบวชได้แก่

1. กามคุณ สิ่งที่น่าปรารถนาน่าใคร่มี 5 อย่าง คือ รูป เสียง กลิ่น รส และ โสภณูปะพะ (สัมผัสทางกาย) ที่น่าใคร่น่าพอใจ
2. กามสังวร การสำรวมในกามารมณ์หรือการรู้จักการควบคุมทางกามารมณ์ไม่ให้หลงไหลในรูป เสียง กลิ่น รส และ โสภณูปะพะ (สัมผัสทางกาย) (ข้อ 3 ในเบญจธรรม)
3. รัมภกาโม (รัมภกามตา) ความเป็นผู้ใคร่ธรรม ความพอใจและสนใจธรรม ความไม่ธรรมดาจริง ฝึกศึกษาหาความรู้และฝึกในความดี (ข้อ 6 ในนาถกรรมธรรม 10)
4. กามสุคติภูมิ กามาวจรภูมิที่เป็นสุคติ คือ มนุษย์และสวรรค์ 6
5. กามาจร ซึ่งท่องเที่ยวไปในกามภพ ซึ่งเกี่ยวข้องกับกามได้แก่ ชันธ ชาติ อายุ ตนะ ทุกสิ่งทุกอย่างประดามีที่เป็นไปในกามภพ ตั้งแต่ อเวจีมหานรกถึงสวรรค์ชั้นปรนิมิตสวัตดี

กามมีความหมายที่เป็นกลาง คำประกอบที่แสดงถึงความหมายไม่มีดีไม่มีชั่วได้แก่

1. วัตถุกาม วัตถุอันน่าใคร่ สิ่งที่น่าปรารถนา สิ่งที่ยากได้ กล่าวคือ เป็นสื่อปัจจัยภายนอกที่ทำให้เกิดความใคร่ หรือ วัตถุเป็นที่ตั้งแห่งความใคร่ อันได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะพะ (รูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะพะ มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กามคุณ 5) อันเป็นที่พอใจ

2. กามภพ ที่เกิดของผู้ที่เกี่ยวข้องอยู่ในกาม โลกที่เป็นที่อยู่อาศัยของผู้เสพกาม ได้แก่ อบายภูมิ 4 มนุษยโลกและสวรรค์ชั้น 6 ตั้งแต่จตุรุมหาราชิกาถึงชั้นปรนิมมิตวสวัตตีรวมเป็น 11 ชั้น (ข้อ 1 ในภพ 3)

3. กามารมณ์ อารมณ์น่าใคร่ น่าปรารถนา หมายถึง รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ ได้แก่ กามคุณ 5 ในทางภาษาไทยอาจหมายถึงความรู้สึกทางกาม

4. กามโรค คือ ผู้บริโภคครองเรือน คือ ชาวบ้านทั่วไปที่ไม่ออกบวชหรือไม่รักษาพรหมจรรย์

5. รัสมารมณ์ คือ อารมณ์แห่งกามที่ยินดีของจิตหรือสิ่งที่จิตเข้าไปยึดเหนี่ยวเกี่ยวพันในฐานะน่ารักน่าใคร่มีผลเป็นความรู้สึกเป็นสุขส่วนมากแล้วเป็นความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหนัง เป็นความสุขทางเนื้อหนังหรือความรู้สึกเกี่ยวกับเพศตรงกันข้าม

กามที่มีความหมายในด้านลบ ถ้าประกอบไปด้วยการสื่อทางด้านลบมีมากมายส่วนมากแล้วมักแสดงออกให้เห็นในเชื้อของกิเลส ได้แก่

1. กามฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในอารมณ์ที่ชอบใจมีรูปเป็นต้น ความพอใจในกามคุณ 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ (ข้อ 1 ใน นิ वर्ณ 5)

2. กามราคะ ความกำหนัดด้วยอำนาจกิเลสกาม ความใคร่กาม (ข้อ 4 ในสังโยชน์ 10)

3. กามุปาทาน ความยึดติดถือมั่นในกามยึดถือว่าเป็นของเราหรือจะต้องเป็นของเราจนเป็นเหตุให้เกิดริษยาหรือหวงแหนลุ่มหลง เข้าใจผิด ทำผิด

4. กามาสวะ อาสวะคือ กาม กิเลสคงอยู่ในสันดานทำให้เกิดความใคร่

5. กามสุขัลลิกานุโยค การประกอบตนให้พัวพันหมกมุ่นอยู่ในกามสุข เป็นอย่างหนึ่งคือ

1. กามสุขัลลิกานุโยค 1 การประกอบตนไว้ในกาม 2. อตตกิลมโยค 1 การทรมานตนให้ลำบาก

6. กามวิตก คือ การตรึกตรองในกาม, ความนึกคิดในทางแสหรือพัวพันติดข้องในสิ่งสนองความอยาก

7. กามเมสุมิจจาจาร ความประพฤติดิในกามทั้งหลาย ความผิดประเวณี

3.2 เหตุของกาม

กามเกิดจากช่องทางรับรู้ภายในของเราที่เรียกว่าอายตนะภายใน 6 หรือแดนรับรู้ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กระทบกับ อายตนะภายนอก 6 หรือสิ่งที่ถูกรู้ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะและสิ่งที่ใจนึกโดยทั่วไปนิยมเรียกว่า อารมณ์ แปลว่าสิ่งที่จิตมาห้วงอยู่หรือสิ่งสำหรับยึดเหนี่ยวของจิต แปลงง่าย ๆ ว่า สิ่งที่ถูกรู้ เมื่ออายตนะภายในกระทบกับอารมณ์ก็จะเกิดความรู้

จำเพาะของอายตนะแต่ละอย่างขึ้น เช่น ตากระทบรูป เกิดความรู้ที่เรียกว่า เห็น หูกระทบเสียง เกิดความรู้จำเพาะที่เรียกว่า ได้ยิน เป็นต้น ความรู้แต่ละด้านเรียกว่าวิญญาน แปลว่าความรู้แจ้ง คือ รู้ อารมณ์ เท่ากับอายตนะและอารมณ์ และวิญญาน 6 คู่ดังต่อไปนี้

1. จักขุ-ตา เป็นแดนรับรู้ รูป-รูป เกิดความรู้ คือ จักขุวิญญาน-เห็น
2. โสตะ-หู เป็นแดนรับรู้ สัททะ-เสียง เกิดความรู้ คือ โสทวิญญาน -ได้ยิน
3. ฆานะ-จมูก เป็นแดนรับรู้ คันธะ-กลิ่น เกิดความรู้ คือ ฆานวิญญาน-ได้กลิ่น
4. ชิวหา-ลิ้น เป็นแดนรับรู้ รส-รส เกิดความรู้ คือ ชิวหาวิญญาน-รู้สิ่งต้องกาย
5. กาย-กาย เป็นแดนรับรู้ โผฏฐัพพะ-สิ่งต้องกาย เกิดความรู้ คือ กายวิญญาน
6. มโน-ใจ เป็นแดนรับรู้ ธรรม-เรื่องในใจเกิดความรู้ คือ มโนวิญญาน -รู้เรื่องในใจ

(พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2546)

จะเห็นได้ว่า 3 องค์ประกอบสำคัญ คือ อายตนะภายใน อารมณ์ (อายตนะภายนอก) และ วิญญานประจวบเข้ากันกลายเป็นการติดต่อกับโลกภายนอก เรียกว่า ผัสสะ และผัสสะนี้เองคือ เหตุของการเกิดกาม โดยผู้วิจัยเห็นว่า ผัสสะเป็นขั้นตอนสำคัญของการรับรู้ เมื่อผัสสะเกิดขึ้นมาแล้ว กระบวนการต่อไปเริ่มแต่รู้สึกต่ออารมณ์ที่รับรู้เข้ามานั้น ปฏิกริยาอย่างอื่นเกิดขึ้นในจิต เช่น การจำหมาย การนำอารมณ์นั้นไปคิดปรุงแต่งตลอดไปจนถึงการแสดงออกต่างๆ เมื่อเกิดความรู้สึกต่ออารมณ์ที่รับรู้เข้ามาซึ่งเกิดต่อจากผัสสะ ความรู้สึกนี้เรียกว่า “เวทนา” ดังจะแสดงดังต่อไปนี้

อายตนะ	+	อารมณ์	+	วิญญาน	=	ผัสสะ	→	เวทนา
(ทางรับรู้)		(สิ่งที่ถูกรู้)		(ความรู้)		(การรับรู้)		(ความรู้สึกต่ออารมณ์)

ดังนั้น เมื่อตาเห็นรูป จิตรับรู้รูปนั้นทางตา ปรุงแต่งเป็นผู้หญิงสวย ผู้ชายหล่อ หรืออะไรก็ได้ที่คนชอบใจหรือไม่ชอบ ตรงจุดนี้เองที่มนุษย์ธรรมดาทั่วไปจะไม่หยุดการรับรู้ไว้แค่นี้ๆ แต่จิตเรายังปรุงแต่งความชอบหรือไม่ชอบให้แก่รูปที่เราเห็น ดังนั้น กามจึงเกิดตรงนี้นี่เอง ดังนั้น ถ้าชอบก็หลงใหล อยากดู อยากฟัง อยากกิน อยากดม อยากสัมผัส เมื่อเกิดความรู้สึกสุขสบายขึ้นใจ (เวทนา) ก็อยากได้ (ตัณหา) เมื่ออยากได้ก็คิดใจพัวพันถึงขั้นเข้าไปยึดติด (อุปาทาน) ไม่อาจวางลงได้ ดังนั้น ถึงแม้จะสนองความอยากแล้วก็ยังเอาไปคิดเพเลิดเพลินต่อ เรียกว่า “กาม” ถ้าเป็นไปดังนี้ การดับกามจะเป็นไปได้เมื่อเราต้องระมัดระวังผัสสะและ การดับกามได้ก็ต่อเมื่อ จุดเชื่อมโยงระหว่างโลกภายนอกจะต้องถูกหยุดไม่ให้เกิดการคิดปรุงแต่งต่อก็คือตรงจุดที่เรียกว่า เวทนา

3.3 ข้อดีของกาม

กามนั้นมีทั้งคุณและโทษ ในทางพระพุทธศาสนากล่าวถึงสิ่งที่ได้ประโยชน์หรือข้อดีจากกาม คือ ความสุข เป็นความสุขจาก กามคุณ 5 ดังพุทธพจน์

“ดูก่อนอานนท์ ! กามคุณ 5 เหล่านี้ กามคุณ 5 เป็นไฉน? กามคุณ 5 คือ รูปที่พึงรู้แจ้งทางตา อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เป็นสิ่งที่ชวนให้รัก ชักให้ใคร่พาใจให้เกิดการกำหนด ; เสียงกลิ่น, รส, โผฏฐัพพะ, (สิ่งที่ถูกสัมผัสได้) ที่พึงได้ทาง หู, จมูก, ลิ้น, และกาย อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เป็นสิ่งที่ชวนให้รัก ชักชวนให้ใคร่ พาใจให้กำหนดดูก่อนอานนท์ ! นี่แลคือ กามคุณ 5

ดูก่อนอานนท์ ! ความสุขกาย สุขทางใจ อันที่พึงเกิดขึ้นเพราะอาศัยกามคุณ 5 เหล่านี้ ความสุขกาย สุขใจนี้นั้นเรียกว่า กามสุข(ความสุขที่เกิดจากกาม)” (ส.ฉพ. 18/413/278)

จากข้างต้นข้อดีของกาม คือ กามสุข เป็นความสุขที่เกิดจากกาม ผู้เสพเสวย ได้แก่ มนุษย์ ปุณฺชน และอริยชั้นโสดาบันและสกทาคามี ในที่นี้กามสุขนั้นเป็นความสุข ทางกาย ทางใจ ที่เกิดจาก กามคุณ 5 เป็นความรู้สึกที่มีความสุขในอารมณ์ เป็นความสุขของปุณฺชน แต่กามสุขก็มีข้อบกพร่อง กล่าวคือ มีความสุขที่ประณีตกว่า ดีเยี่ยมกามสุข เช่น ฌานสุข และนิพพานสุข เป็นต้น

ถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะไม่สอนให้บุคคลกระทำการต่างๆ เพื่อเห็นแก่ความสุขแต่ก็ยอมรับความจริงอยู่ว่าความสุขเป็นสาระสำคัญที่จำเป็นของจริยธรรม เป็นสิ่งที่ให้ความหมายแก่การประพฤติปฏิบัติธรรม ความสุขที่วุ่นวายนี้หมายความว่าความสุขพื้นฐานที่อยู่ภายในจิตใจซึ่งจะสามารถสัมผัสได้เองไม่ต้องอิงอาศัยกระบวนการรับรู้อารมณ์ต่อโลกภายนอก

ในทรรคนะผู้วิจัย ในฐานะที่เป็นชาวโลก “กาม” นั้นมีคุณค่าไม่ทำให้ชีวิตแห้งแล้งเกินไปเปรียบได้ว่า กาม นั้นเป็นเสมือนกับอาหารที่จะต้องมีการกินเพื่อดำรงชีวิตตลอดจนเผ่าพันธุ์เอาไว้ คุณของกามนั้นคือ สีสัน ความอร่อย รวมไปถึงความบันเทิงแต่ถ้ารักษาให้ถึงระดับที่เรียกว่าความพอดีก็จะเกิดปัญญาในระดับหนึ่งเรียกว่า “ทางสายกลาง” ดังนั้นอาจจะกล่าวได้ว่าในฐานะปุณฺชน การหล่อเลี้ยงกามอย่างพอดีทำให้ชีวิตไม่บกพร่อง กามก่อให้เกิดแรงผลักดันทางด้านการสร้างสรรค์ทางศิลปะอย่างมากมาย กาม คือ อาหาร ถ้ากินอย่างพอดีก็就会有ความสุข ถ้าอดกลั้นไม่ให้กินก็เป็นความทุกข์ ความพอดีจึงเป็นศิลปะในการครองเรือน ซึ่งความยากจึงอยู่ที่ว่าอย่างไรคือความพอดี

ข้อดีของกามเป็นข้อๆได้ดังนี้ (ศิลปาโล, 2550)

1. กามเป็นแรงบันดาลใจของชีวิต ทำให้คนคิดก้าวหน้า มีกำลังใจต่อสู้อุปสรรค ตัวอย่างเช่น ถ้าลูกเมียดี ครอบครัวอบอุ่นเป็นสุข ผู้เป็นสามีและย่อมมีกำลังใจที่จะทำงานหนักขึ้นเพื่อครอบครัว

2. กามฉันทะ แม้เป็นกิเลสแต่ก็เป็นแรงงานของชีวิตประหนึ่งน้ำมันเชื้อเพลิงเป็นปัจจัยสำคัญของเครื่องจักร ปราศจากกามคนย่อมหมดกำลังใจตายอยากในชีวิต กามมิได้เพราะเรารักตัวตนของเรา

3. แม้การปฏิบัติเพื่อละกิเลสก็ยังอาศัยความอยากและความพยายามของตัวตนในตอนแรก กามจึงไม่ใช่เลวร้ายทั้งหมด ถ้านำไปใช้ถูกทาง กามย่อมก่อประโยชน์ทางกุศลได้มาก เช่น ศรัทธาในพระพุทธเจ้า แต่ไม่ถนัดปฏิบัติธรรมจึงดำริสร้างสรรคงานพุทธศิลป์ถวายเป็นพุทธบูชาช่วยน้อมจิตของตนและผู้อื่นให้ตั้งมั่นอยู่ในทางกุศล ถ้าเจตนาบริสุทธิ์ตรงนี้ถือว่าเป็นกุศลกรรมอย่างหนึ่ง

4. กามเอื้อให้เกิดการกระทำในทางกุศลได้ แม้เริ่มต้นจากความอยากสนองกิเลสส่วนตัว แต่ก็เป็นปัจจัยเอื้อให้เกิดการกระทำดีต่อส่วนรวม เช่นอยากขึ้นสวรรค์จึงขวนขวายทำแต่ความดี รู้จักละอายและเกรงกลัวบาป หรืออยากมีฐานะดีจึงขยันทำมาหากิน

ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่าการมุ่งตัดกามโดยยังไม่พิจารณาข้อดีของมันจึงเป็นอันตรายมากกว่าเป็นประโยชน์ทำให้คนเรามองโลกในแง่ร้ายและปิดกั้นโอกาสจะได้เรียนรู้ทางสายกลาง เพราะกามเป็นเรื่องของความอยาก เบื้องลึกของความอยากคือ อาการรักชีวิตของตน อาการอยากมีอยากเป็น หรืออยากยึดมั่นถือมั่นในตัวตน อย่างไรก็ตามผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าตราบใดที่เราไม่ยึดตัวเองมากเกินไปจนกลายเป็นคนเห็นแก่ตัว ตราบนั้นกามก็ยังมิข้อดีให้ศึกษาอยู่

3.4 โทษของกาม

โทษของกามนั้น หมายถึง ความทุกข์ที่เกิดขึ้นจากการติดใจหลงใหลในรสของกามคุณ 5 นั้นเอง ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า “กาม” นั้นมีโทษโดยส่วนเดียวเพราะก่อให้เกิดทุกข์โดยภาพรวมในเมื่อมีความหมายเช่นนี้จึงจำเป็นต้องมองพฤติกรรม 3 ด้าน คือ

1. มองดูที่ภายในตัวบุคคล หมายถึงมองที่กระบวนการก่อทุกข์ภายในตัวบุคคล คือการที่บุคคลปฏิบัติผิดต่อโลกและชีวิตทำให้สิ่งทั้งหลายทำให้สิ่งทั้งหลายกลายเป็นกามแล้วก่อทุกข์ให้เกิดขึ้นกับตนเอง

2. มองที่ตัวกาม หมายถึงมองสิ่งซึ่งได้ชื่อว่ากามที่มนุษย์พากันแสวงหาเสพสวดย หรือมองดูที่รสกาม มองดูความสุขความพึงพอใจอันจะได้จากกามนั้นเองว่ามีจุดบกพร่องอย่างไร

3. เกี่ยวกับปฏิบัติการ โดยความสัมพันธ์กับ โลกและสังคมหมายถึงมองดูที่ผลอันเกิดจากความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นต้นของมนุษย์ทั้งหลายผู้แสวงหาและแสพเสวยความจริงทั้งสามอย่างสัมพันธ์อาศัยกัน แต่แยกมองเพื่อเห็นลักษณะที่เป็นไปในด้านต่างๆ

ด้านที่ 1 มองดูภายตัวบุคคล ได้แก่ กระบวนการก่อทุกข์ตามหลักปฏิจสมุปบาท เริ่มตั้งแต่การรับรู้ประสบการณ์ต่างๆ แล้ววางท่าทีต่อสิ่งเหล่านั้นผิดพลาด ปล่อยให้กระแสกระบวนการธรรมดำเนินไปตามแนวทางของอวิชา-คณหาอยู่เสมอนจนกลายเป็นการสั่งสมอันเคยชินจะเรียกว่าว่าการสั่งสมความพร้อมที่จะมีทุกข์หรือความพร้อมที่จะมีและก่อปัญหาก็ได้กระบวนการนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในเรื่องการพัฒนาของบุคคลเริ่มตั้งแต่เกิดในครรภ์จนเติบโตดังพุทธพจน์ดังนี้

“สมัยต่อมา เด็กนั้นอาศัยความเจริญเติบโต อินทรีย์ทั้งหลายแก่กล้าขึ้น มีกามคุณทั้ง 5 พรั่งพร้อมบริบูรณ์ย่อมปรนเปรอตน...เขาเห็นรูปด้วยตาแล้ว ย่อมติดใจในรูปที่น่ารัก ย่อมขัดใจในรูปที่ไม่น่ารัก...ฟังเสียงด้วยหู...ดมกลิ่นด้วยจมูก...ลิ้มรสด้วยลิ้น...ต้องโงฐฐัพพะด้วยกาย...ทราบธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว ย่อมติดใจในเสียง...กลิ่น...รส...โงฐฐัพพะ...ธรรมารมณ์ที่น่ารัก ย่อมขัดใจในเสียง...กลิ่น...รส...โงฐฐัพพะ...ธรรมารมณ์ที่ไม่น่ารักมิได้ตั้งสติไว้คอยกำกับตัว เป็นอยู่ด้วยจิตที่คับแคบไม่รู้จักตามเป็นจริงซึ่งภาวะหลุดรอดปลอดพ้นของจิตและภาวะหลุดลอดปลอดพ้นด้วยปัญญาที่จะทำให้บาปอกุศลธรรมซึ่งเกิดขึ้นแล้วแก่ตัวเขา คับ โดยไปไม่เหลือ: เขาคอยประกอบความยินดียินร้ายเข้าไว้อย่างนี้แล้ว พอเสวยเวทนาอย่างหนึ่งอย่างใด เป็นสุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม ไม่สุขไม่ทุกข์ก็ตาม เขาย่อมครุ่นคำนึง ย่อมปนถึงย่อมหมกใจอยู่กับเวทนานั้น, เมื่อเขาครุ่นคำนึงเฝ้านถึงหมกใจอยู่กับเวทนานั้น ความติดใจอยาก (นันทิ, ความเพลิดเพลิน) ย่อมเกิดขึ้น ความติดใจอยากในเวทนาทั้งหลายนั้นแหละ (กลาย) เป็นอุปทาน เพราะอุปทานเป็นปัจจัย เขาก็มีภพ เพราะภพเป็นปัจจัย ก็มีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย ก็มีชราและ ความโศก ความคร่ำครวญ ความทุกข์ ความเสียใจ ความคับแค้นผิดหวัง ก็มีพรั่งพร้อม ความเกิดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จึงมิได้ด้วยประการเช่นนี้” (ม.มุ12/453/488)

ด้านที่ 2 ด้านข้อบกพร่องของกาม ท่านมักแสดงด้วยอุปมาต่างๆซึ่งมีกล่าวถึงบ่อยๆว่า กามทั้งหลายมีความหวานขึ้นน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก โทษในกามนี้ยิ่งนัก ซึ่งจำแนกได้เป็นอุปมา 10 ข้อดังต่อไปนี้

1. เปรียบเหมือนเนื้อสุนัขที่เพรียและหิวโหย เขาโยนท่อนกระดูกเปื้อนเลือดก็ตะอู๋อยู่นั่นเองจนเหนื่อยอ่อนก็อ่อยไม่เต็มอยากและไม่อิ่มเต็มได้จริง

2. เปรียบเหมือนขึ้นเนื้อที่แรงเหยี่ยวเป็นต้นคาบบินมาเหยี่ยวแรงตัวอื่นเห็นเข้ามารุมจิกแย่งเอา คือเป็นของไม่สิทธิขาดแก่ตัว ผู้อื่นแย่งชิงได้ คนทั้งหลายต่างหมายปองจะเอาเป็นเหตุให้เกิดการแย่งช่วงชิงเบียดเบียนประทุษร้ายตลอดจนสังหารเช่นฆ่ากัน ถ้าไม่รู้จักปล่อยวาง ย่อมจะเดือดร้อนแสนสาหัส

3. เปรียบเหมือนคนถือคบเพลิงเดินทวนลม ไม่ช้าก็จะทิ้งเสียมิฉะนั้นจะไหม้มือไหม้แขนและอวัยวะต่างๆอาจถึงตายหรือไม่สาหัส

4. เปรียบเหมือนหลุมถ่านเพลิงอันร้อนแรง ผู้ที่รักชีวิตทั้งที่รู้ว่า หากตกลงไป ถ้าไม่ตายก็ต้องเจ็บสาหัสและไม่อยากตกหลุมแต่ก็มีคนแข็งแรงคอยจับจุดดึงเข้าไปหาหลุมอยู่เรื่อย

5. เปรียบเหมือนความฝัน มองเห็นทุกอย่างเจิดจ้านอำไพ แต่ไม่ทันนานก็ผ่านหายหมดไป พอตื่นขึ้นมามองไม่เห็นอะไร เหลือไว้แต่ความเสียดาย

6. เปรียบเหมือนทรัพย์สมบัติที่ขอเขามาเอาออกดูโก่เก๋หรูหรา วางท่าอวดกันผู้คนที่กล่าวขวัญชื่นชม แต่ครอบครองเอาไว้เพียงชั่วคราวและอย่างไม่มีนัย ไม่เป็นสิทธิของตนแท้จริงเจ้าของ (ธรรมชาติ) ตามมาพบที่ไหนเมื่อไรก็ต้องเอาคืนเขาไปทีนั้นเมื่อนั้น ไม่มีทางผ่อนปรน ส่วนตนเองก็มีแต่ตัวโผล่มาแล้วก็ผลุบไป

7. เปรียบเหมือนต้นไม้มีผลคกในราวป่า ผู้คนผ่านมา เมื่ออยากได้ลูกผล เขาจะได้ด้วยวิธีใดก็ได้วิธีนั้น ผู้ที่ขึ้นต้นไม้เป็นก็ปีนป่ายขึ้นไปเก็บ ส่วนคนที่ขึ้นไม่เป็นก็เอาให้ได้ที่เป็นคนร้ายนิสัยพาลมีมิชชวานก็จะตัดทำลายเสียทั้งต้น คนที่อยู่บนต้นไม้ถ้าลงมาไม่ทัน ก็จะถูกต้นไม้ล้มทับแขนขาหักชอกช้ำหรือถึงตายไป

8. เปรียบเหมือนเขียงสับเนื้อเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับก็เท่ากับเอาชีวิตเข้าไปเสี่ยงให้ถูกบั่นถูกสับ

9. เปรียบเหมือนหอกและหลาวมักจะคอยทิ่มแทงให้ได้แผลไม่เล็กก็ใหญ่ไม่เจ็บน้อยก็เจ็บมาก

10. เปรียบเหมือนห้วงเข้าไปเกี่ยวข้องกับก็ไม่วายต้องคอยระแวง ไม่อาจปลงใจสนิทหรือวางจิตปลอดโปร่งได้แท้จริง อาจฉกเอาคือนาภียอันตรายมาให้ได้เสมอ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546)

ด้านที่ 3 เกี่ยวกับปฏิบัติการโดยความสัมพันธ์กับโลกและสังคม ข้อเสียของกามในด้านนี้เริ่มตั้งแต่ความทุกข์ยากความลำบากเดือดร้อนที่ต้องประสบในการทำมาหาเลี้ยงชีพและแสวงหาสิ่ง

สมกามวัตถุไว้เสพเสวย ซึ่งเป็นปกติธรรมดาของแต่ละคนจะต้องอดทนในการดำรงชีวิตอยู่ในโลก ต้องทนแดดทนฝนทนหนาวทนร้อน ทนเหนื่อยทนยากบ้างขาดแคลนอดอยากถึงตายไปก็มี บ้างขยันหมั่นเพียรสู้ทำงานด้วยความเหนื่อยยาก แ่งงานกับไม่สัมฤทธิ์ผลไม่ได้เงินทองหรือขาดทุนย่อยยับไปต้องเสวราโศกกลัดกลุ้มทรมนทรมาย เมื่อหามาได้ก็ต้องเป็นทุกข์รักษาไว้ บางที่ประสบภัยถูกโจรปล้น คนลัก ไฟไหม้ เค็ดรื้อจนวุ่นวายไปอีก ครั้นได้กามวัตถุมาครอบครอง มนุษย์ผู้เขลาต่อสัจธรรมก็ลุ่มหลงตกเป็นทาสของมัน ยกเอากามวัตถุที่เป็นของไม่จริงไม่แท้มาเป็นเหตุถูกเหยียดหยามกันก่อนทุกข์ให้แก่กันมากขึ้น บ้างก็อิจฉาริษยากัน ทะเลาะวิวาทขัดแย้งเบียดเบียนกัน เพราะเห็นแก่กามวัตถุ แย่งชิงกันซึ่งกามวัตถุในรูปทรัพย์สินต่างๆ อย่างที่กล่าวในบาลีว่า

“ราชาภิวัตน์กับราชา กษัตริย์ภิวัตน์กับกษัตริย์ พราหมณ์ภิวัตน์กับพราหมณ์ คหบดีภิวัตน์กับคหบดี แม่ทะเลาะกับลูก ลูกทะเลาะกับแม่ พ่อทะเลาะกับลูก ลูกก็ทะเลาะกับพ่อ พี่ชายก็ทะเลาะกับน้องชาย พี่น้องหญิงก็ทะเลาะกับพี่น้องชาย พี่น้องชายก็ทะเลาะกับพี่น้องหญิง เพื่อนทะเลาะกับเพื่อน” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546)

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า เมื่อว่าตามหลักพระพุทธศาสนาแล้ว ถือว่ากามนั้นมีสุขอยู่ก็จริงแต่มีความทุกข์เจือปนอยู่มาก ดังนั้นแล้ว เราทั้งหลายต้องการความสุขที่แท้จริงแล้วก็อย่าติดอยู่ในเพียงกามคุณ 5 เพราะมีทุกข์เจือปนอยู่มากแต่เราควรมุ่งไปสู่ความสุขที่แท้จริงที่สูงขึ้นไม่มีความทุกข์เจือปน กามคุณเป็นความสุขไม่ประณีตเป็นความสุขแบบหยาบ กามยังเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ต่างๆ อีกด้วย

4. ความหมายของกามสุมิจฉาจาร

“กามสุมิจฉาจาร” หมายถึง ความประพฤติผิดในกามทั้งหลาย, ความผิดประเวณี (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551)

คำว่า “กามสุมิจฉาจาร” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายไว้ว่า กามสุมิจฉาจารหมายถึง “การประพฤติผิดประเวณี” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542)

เวรมณี แปลว่า “เจตนาที่ทำให้เว้น” หรือ “เจตนาที่ตรงข้าม” เมื่อแปลให้เต็มความจึงแปลว่าการกระทำที่ว่างจากการเบียดเบียน หรือการกระทำตรงกันข้ามกับความเบียดเบียนชีวิต เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551)

ดังนั้น ความหมายของคำว่า “กามสุมิจฉาจารา เวรมณี หมายถึง เว้นจากการประพฤติผิดในกาม, เว้นจากการล่วงประเวณี” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551)

5. ความแตกต่างระหว่าง กาม กับ กามสุมิฉาจาร

อาจจะกล่าวได้ว่ากามไม่ได้เฉพาะเจาะจงในเรื่องเพศสัมพันธ์อย่างเดียวเท่านั้น ทั้งนี้ กามได้ครอบคลุมถึงอารมณ์ ความคิดที่ยึดติดในความใคร่ เรียกว่า กิเลสกาม และเมื่อปรารถนา และมีความอยากในตัววัตถุสิ่งของที่เป็นเหตุให้เกิดกิเลสเรียกว่า วัตถุกาม สรุปความหมายของกามชัดเจนขึ้น ดังนี้

1. กาม คือ กิเลสที่ทำให้ใคร่ เรียกว่า กิเลสกาม
2. กาม คือ วัตถุอันน่าใคร่ สิ่งที่น่าปรารถนา สิ่งที่ยากได้ เรียกว่า วัตถุกาม
3. กาม คือ ที่เกิดของผู้ที่เกี่ยวข้องอยู่ในกาม โลกที่อยู่อาศัยของผู้เสพกาม ได้แก่ อบาทยภูมิ 4 มนุษย์โลกและสวรรค์ 6 ชั้น ตั้งแต่ชั้นจตุรุมหาราชิกา ถึงชั้นปรนิมมิตวสวัตดีรวมเป็น 11 ชั้น เรียกว่า กามภพ

4. กาม คือ ความทะยานอยากในกาม ความอยากได้กาม เรียกว่า กามตัณหา

5. กาม คือ สิ่งที่เสพเสวย เรียกว่า การเสพกาม

เพื่อให้ความหมายของ “กาม” ชัดเจนยิ่งขึ้นในประเด็นนี้ คำว่า เสพเสวยในความหมายนี้ ผู้วิจัยหมายถึงพฤติกรรมทางการเพศสัมพันธ์ กล่าวคือ การมีเพศสัมพันธ์ทุกกรณี ถือว่าเป็นกามทั้งนั้น ไม่ได้หมายความว่าเฉพาะเจาะจงเพียงมนุษย์เท่านั้น แต่หมายถึงสัตว์โลกชนิดอื่นๆ และสวรรค์ทั้ง 6 ชั้น (พระมหาปัญญา ชาญปัญญา, 2536)

คำว่า “กามสุมิฉาจาร” นั้น มีความที่เฉพาะเจาะจงลงไปว่า เป็นพฤติกรรมทางเพศสัมพันธ์ของมนุษย์เท่านั้น ไม่รวมกับสัตว์เดรัจฉาน ในอีกความหมายหนึ่งกล่าวคือพฤติกรรมทางเพศสัมพันธ์กับบุคคลต้องห้าม ที่เรียกว่า “อคมนิยัตตุ” ทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย และองค์ 4 องค์ที่เป็นเกณฑ์ตัดสินว่าผิดคือสี่ข้อ “กามสุมิฉาจาร” หรือไม่ อาจจะกล่าวได้ว่า “กาม” เป็นเรื่องธรรมชาติของสรรพสัตว์ทั่วไป “กามสุมิฉาจาร” เป็นเรื่องของพฤติกรรมทางเพศของมนุษย์ที่บริโภคมกเกินธรรมชาติจนเกิดปัญหาตามมาเพราะโดยธรรมชาติที่แท้จริงของกามนั้นเป็นสิ่งที่หาสาระไม่ได้

6. องค์ประกอบของกามสุมิฉาจาร

กามสุมิฉาจาร เวนมณี หมายถึง เจตนางดเว้นจากการประพฤติหรือการดำเนินชีวิตของตนโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่นทางด้านคู่ครอง ไม่ละเมิดกรรมสิทธิ์ในบุคคลผู้เป็นที่รักของผู้อื่น รวมทั้งไม่ผิดประเวณีทางเพศไม่ประพฤตินอกใจคู่ครองของตนเองแต่มีใจมั่นคงในคู่ครองของตน สามารถควบคุมอารมณ์ในเรื่องเพศได้ สี่ข้อนี้จะขาดได้ต้องประกอบด้วยองค์ คือ กามสุมิฉาจาร มีองค์ 4 องค์ คือ

1. อคมนียวัตถุ ได้แก่สตรีหรือบุรุษที่ไม่ควรละเมิดล่วงเกิน
2. จิตคิดจะเสพ
3. มีความพยายามในการเสพ
4. ยังมรรค คือ อวัยวะสืบพันธุ์ให้ถึงกัน

เมื่อพิจารณาตามองค์ประกอบดังกล่าว ผู้ที่ถูกข่มขืน ข่อมไม่เสียศีลข้อ กามะสุมิจาร เพราะไม่มีความสมัครใจและไม่มีความพยายามในการเสพ ผู้หลับไม่รู้ตัวก็ไม่ผิดเช่นกัน

ดังนั้น เมื่อบุคคลทำกรรมลงไปประกอบด้วยองค์ ดังกล่าว ศีลข้อ นี้จึงจะขาด แต่ถ้าไม่ครบองค์ ก็เป็นเพียงค้างพริ้วหรือทะลุเท่านั้น ไม่ขาด “ความมุ่งหมายในการบัญญัติศีลข้อนี้คือ เพื่อให้มนุษย์มีความสามัคคีไม่แตกร้างกัน รักษาสายโลหิตวงศ์ตระกูลของตน ไม่ล่าสอนเยี่ยงสัตว์เดรัจฉานหรือเป็นผู้มักมากในกาม” (เดือน คำดี, 2534)

อคมนียวัตถุ ได้แก่สตรีหรือบุรุษที่ไม่ควรละเมิดล่วงเกิน ดังพุทธพจน์ดังนี้

“แต่โดยลักษณะเจตนาที่ล่วงเกินอคมนียฐาน (คนที่ต้องห้าม) ที่เป็นไปทางกายทวาร ด้วยความประสงค์ต่อสัทธรรมชื่อว่ากามะสุมิฉาจาร. ก่อนอื่น (หญิง) ที่ชื่อว่าเป็นอคมนียฐาน (หญิงที่ต้องห้าม) สำหรับผู้ชายในกามะสุมิฉาจาร นี้ได้แก่หญิง 20 จำพวกคือหญิงที่มีมารดาภิเษกเป็นต้น. หญิง 10 จำพวก คือ หญิงที่มีมารดาภิเษก 1 ที่บิดาภิเษก 1 ที่ทั้งมารดาและบิดาภิเษก 1 ที่พี่ชายน้องชายภิเษก 1 ที่ญาติภิเษก 1 ที่โคตรภิเษก 1 ที่ธรรมภิเษก 1 ที่มีการอารักขา 1 ที่มีอาชญาครอบด้าน (อยู่ในกฎหมายเทียบบาล) 1. และหญิงอีก 10 จำพวก มีหญิงที่ไถ่มาด้วยทรัพย์เป็นต้นเหล่านี้ คือ ภรรยาที่ซื้อมาด้วยทรัพย์ (ภรรยาสินไถ่) 1 ที่อยู่ด้วยกันเพราะความพอใจ 1 ที่อยู่ด้วยกันเพราะโภคะ 1 ที่อยู่ด้วยกันเพราะเครื่องนุ่งห่ม 1 ที่ผู้ปกครองเต็มใจยกให้ 1 ที่ชายยกเทริดลงจากศีรษะ 1 ที่เป็นทั้งภรรยาเป็นทั้งทาส 1 ที่เป็นทั้งภรรยาเป็นทั้งลูกจ้าง 1 ที่เป็นเชลยศึก 1 ที่อยู่ด้วยกันเพียงครู่เดียว 1. ส่วนชายอื่น นอกจากสามีของตน ชื่อว่าเป็นอคมนียฐาน (ชายต้องห้าม) สำหรับหญิง 12 จำพวก คือ 2 จำพวกสำหรับหญิงมีอาชญาและหญิงมีอาชญาครอบด้าน และ 10 จำพวกสำหรับภรรยาที่ไถ่มาด้วยทรัพย์เป็นต้น ในจำนวนหญิงทั้งหลาย (10 จำพวก) สำหรับภรรยา” (อรรถกถา มัชฌิมนิคาय มูลปิณณาสก์ มูลปริยาขรรค (ม.มูล), n.d.: [online])

จากข้างต้นผู้วิจัยแบ่งแยกชายหญิงที่ไม่ควรล่วงละเมิดประเวณีเกี่ยวข้องกับดังนี้

หญิงต้องห้าม : หญิงที่ยังไม่มีสามี มี 8 จำพวก

1. หญิงที่มีบิดาภิเษก คือ มารดาปกครองดูแล
2. หญิงที่มีมารดาภิเษก

3. หญิงที่มีทั้งบิดามารดาดูแล
4. หญิงที่พี่น้องชายรักษา
5. หญิงที่มีพี่น้องหญิงรักษา
6. หญิงที่ญาติรักษา
7. หญิงที่มีโคตรคือวงศ์สกุลรักษา
8. หญิงที่มีธรรมรักษา (หญิงที่บวชประพฤติปฏิบัติธรรม)

ในข้อ 9 กับข้อ 10 ถือว่าหญิงที่เข้าข่ายเป็นภรรยา 2 จำพวก

9. หญิงที่รับหมั้นชายแล้ว
10. หญิงที่มีกฎหมายรักษา คือ หญิงที่บ้านเมืองออกกฎประกาศให้ทราบว่า หญิงนี้ชายใดล่วงล้ำนั้นจะถูกลงโทษ

หญิงต้องห้าม : หญิงที่มีสามีแล้ว 10 จำพวก

11. หญิงที่เขาใช้ทรัพย์ซื้อมาเป็นภรรยา
12. หญิงที่อยู่เป็นภรรยากับชายที่ตนพอใจ
13. หญิงที่อยู่กับชายเพราะทรัพย์เป็นเหตุ ตัวอย่างเช่น ขอมเป็นภรรยาเพื่อปลดหนี้
14. หญิงที่อยู่กับชายเพราะผ้าเป็นเหตุ คือ ขอมเป็นภรรยาเพราะเห็นแก่ผ้า หรือเครื่องประดับ ยานพาหนะที่พึงได้รับ เป็นต้น
15. หญิงที่มีญาติทั้งสองฝ่ายกำหนดให้จุ่มมือลงไปใน ภาชนะใส่น้ำแล้วสัญญาว่าจะอยู่ด้วยกัน

16. หญิงที่ได้รับการปลดปล่อยจากความเป็นทาสแล้วแต่งตั้งเป็นภรรยา
17. หญิงที่เป็นทาสเป็นทั้งภรรยา
18. หญิงที่เป็นคนรับจ้างทำงานอยู่บนเรือน เป็นทั้งภรรยาด้วย
19. หญิงเชลย
20. หญิงที่ชายอยู่ร่วมกันชั่วคราว

จากข้อ 9 ถึงข้อ 12 ถือว่าเป็นหญิงที่มีสามีแล้วรวมทั้งสิ้น 12 จำพวก และที่ปรากฏใน มังคลัตถทีปนี ปุคตทวารัสสังคหกา ได้กล่าวถึงหญิง 20 จำพวกที่บุรุษล่วงเกินทางประเวณีแล้ว ถือว่าผิดประเวณี มีรายละเอียดดังนี้ (ปิ่น มุทุกันต์, 2506)

1. มาตารักขิตา	หญิงอยู่ในความปกครองของมารดา
2. ปีตารักขิตา	หญิงอยู่ความปกครองของบิดา
3. มาตاپิตุรักขิตา	หญิงอยู่ในความปกครองของมารดาบิดา
4. ภาตุรักขิตา	หญิงอยู่ในความปกครองของพี่ชายน้องชาย

5. ภคินีรักบิดา	หญิงอยู่ในความปกครองของพี่สาวน้องสาว
6. ญาติรักบิดา	หญิงอยู่ในความปกครองของญาติ
7. โศตรรักบิดา	หญิงอยู่ในความปกครองของตระกูล
8. ธรรมรักบิดา	หญิงอยู่ในความปกครองของคนผู้ประพฤตินิยมร่วมกัน (เช่น ภิกษุณี สิกขมานา สามเณรี เป็นต้น)

9. สารีกขา	หญิงในปกครองของสามี (ได้แก่หญิงที่มีสามี)
10. สปริตถา	หญิงอยู่ในปกครองของกฎหมาย
11. ธนิกิดา	หญิงที่ขายทรัพย์มาเป็นภรรยา
12. ฉันทวาณิ	หญิงที่ยอมอยู่เป็นภรรยาด้วยความสมัครใจ
13. โภควาสินี	หญิงที่อยู่เป็นภรรยาเพราะหวังโภคะสมบัติ
14. ปฏวาสินี	หญิงซึ่งใจยอมอยู่เป็นภรรยาด้วยต้องการผ้านุ่งผ้าห่ม
15. โธปิตตกนิ	หญิงที่ขายสู่ขอมมาเป็นภรรยาโดยการแต่งงานตามประเพณีนิยม
16. โอภตจุมภฏา	หญิงที่ขายช่วยปลงภาระอันหนักลงจากศีรษะและอยู่เป็นภรรยา
17. ทาสี จ ภริยา จ	หญิงที่เป็นทั้งทางด้วย ภรรยาด้วย
18. กัมมการิ จ ภริยา จ	หญิงที่เป็นทั้งผู้รับจ้างทำงานด้วย และเป็นภรรยาด้วย
19. ธชาหฏา	ภรรยาที่เป็นหญิงเชลย
20. มุหุตติกา	หญิงที่ขายอยู่ร่วมด้วยเป็นครูเดียว และคราวเดียว

สตรีทุกประเภทดังที่กล่าวมาแล้ว บุรุษใดล่วงเกินถือว่าเป็นการละเมิดศีลข้อที่ 3 แต่อย่างไรก็ตามการที่จะถือว่าล่วงเกินจนศีลขาด ผู้ละเมิดจะต้องมีเจตนาที่จะล่วงเกินและครอบครองศีลข้อที่ 3 ด้วย

ในอัฐสาลินี ได้อธิบาย ถึงขอบเขตของข้อห้ามศีลข้อนี้ว่า ทั้งหญิงและชายยอมประพฤตินิโคตนาในกามทั้ง 2 ฝ่ายซึ่งแบ่งออกเป็นประเภทได้ดังนี้

1. หญิงต้องห้ามสำหรับชายที่ไม่ควรละเมิดล่วงเกิน มี 3 จำพวก
 - 1.1 หญิงที่มีสามี (หรือหญิงที่มีเจ้าของในฐานะเจ้าของสัมพัทธ์-ผู้วิชัย)
 - 1.2 หญิงที่มีผู้พิทักษ์รักษา (หรือหญิงที่มีผู้ปกครองคุ้มครองอยู่-ผู้วิชัย)
 - 1.3 หญิงจาริตต้องห้าม เช่น แม่ ย่า ยาย ทวด ลูก หลาน ชี ฯลฯ

ดังนั้น หญิงทั้ง 3 ประเภทข้างต้นนี้ ชายประพฤตินิโคตนาล่วงละเมิดจะโดยยินยอมหรือไม่ยินยอมก็ตามศีลย่อมขาด (เดือน คำดี, 2534)

2. ชายต้องห้ามมิให้ล่วงละเมิดสำหรับฝ่ายหญิงในบาลีเรียกว่า “อคมนิยวตุ” หากหญิงใดล่วงละเมิดเข้าข้อมพิศลข้อ 3 มี 2 จำพวก

2.1 ชายอื่นทุกคน นอกจากสามีของตน สำหรับหญิงที่มีสามี

2.2 ชายจารีตต้องห้าม คือ ชายที่เป็นญาติใกล้ชิดกัน เช่น พ่อ พี่ชาย น้องชาย ปู่ ตา ลูกชาย หลานชาย และชายที่เป็นนักรบ เช่น ภิกษุสามเณร นักรบในศาสนาอื่น

ดังนั้น ชายทั้งสองประเภทนี้ เป็นวัตถุแห่งกามมุขิจาจารของหญิง คือ ผิดศีลเว้นไว้แต่ถูกข่มขืนไม่เต็มใจ ส่วนการเคล้าคลึงหรือพุดเกี้ยว แม้จะศีลไม่ขาด ข้อมทำให้ค้างปรอยได้ (เดือน คำดี, 2534)

การที่ฝ่ายชายจะผิดศีลข้อ 3 พิจารณาดังนี้ ชายไปเกี่ยวข้องกับล่วงละเมิดประเวณีกับ หญิง 20 ประเภทนี้ ชายผู้นั้นประพฤติผิดศีลข้อที่ 3 กล่าวคือ ถ้าชายผู้ใดไปเกี่ยวข้องกับโดยผู้ปกครองหญิงไม่ยินยอมถือว่า ฝ่ายชายผู้นั้นประพฤติผิดศีลข้อ 3 ส่วนฝ่ายหญิงไม่ผิด และหญิงที่ยังไม่มีสามีในข้อที่ 9 หญิงที่รับหมั้นฝ่ายชายแล้ว ข้อ 10 หญิงที่มีกฎหมายรักษาไว้ ทั้งสองนี้ ถ้ามีฝ่ายชายล่วงละเมิดเกี่ยวกับประเวณี กรณีนี้ฝ่ายหญิงพร้อมฝ่ายชายนั้นผิดศีลข้อ 3 ด้วยกันทั้งคู่

ในกรณีฝ่ายหญิงที่มีสามีแล้วได้แก่ หญิง 12 ประเภทหลัง ถ้าเป็นชายอื่นที่ไม่ใช่สามีตนล่วงละเมิดประเวณี กรณีนี้ทั้งหญิงและชายผิดด้วยกันทั้งคู่

อย่างไรก็ตามในปัจจุบันนี้หญิงบางจำพวกไม่ปรากฏให้เห็นแล้ว เช่น หญิงเชลย ดังนั้นไม่ว่าหญิงจะเหลือก็จำพวกก็ตามก็สามารถข้อยกเว้นไว้เหลืออยู่ 2 ประเภท คือ

1. หญิงที่มีเจ้าของในฐานะผู้ปกครองดูแล
2. หญิงที่มีเจ้าของในฐานะเจ้าของสัมพัศ

จากข้างต้นกล่าวได้ว่าหญิงที่มีเจ้าของในฐานะผู้ปกครองดูแลมีอยู่ 8 จำพวก อาจจะเป็นหญิงที่เป็นบุตรสาว หลานสาวที่อยู่ในการปกครองของบิดามารดา พี่น้อง ญาติและหญิงที่อยู่ในความดูแลของสำนักนักรบ ถือว่าเป็นการดูแลให้เลี้ยงดูเจริญเติบโต และอบรมสั่งสอนเท่านั้นเท่านั้นแต่ “ไม่ใช่เป็นเจ้าของสัมพัศ” คือไม่ได้ถือสิทธิในการเสพกามสุขที่เกิดจากการได้สัมพัศหรือไม่ได้เลี้ยงดูเพื่อเสพกามกับหญิงนั้นเสียเอง ชายที่ล่วงละเมิดประเวณีในหญิงเหล่านี้ เป็นการประพฤติผิดศีลข้อ 3 เนื่องจากหญิงเหล่านี้เป็นวัตถุต้องห้ามสำหรับชาย แต่สำหรับฝ่ายหญิงนั้นมีผู้ปกครองดูแลจริงแต่ไม่ใช่เจ้าของสัมพัศ หญิงจำพวกนี้มีสิทธิจะมอบสัมพัศแก่ชายใดก็ได้ (ยกเว้นเว้นแต่ชายนั้นมีภรรยาคุ้มครองอยู่แล้วถือฝ่ายหญิงนั้นผิดศีลข้อ 3) เพราะฉะนั้น จึงไม่ได้ชื่อว่าทำผิดศีลข้อ 3 แต่ทำให้ศีลค้างปรอยเท่านั้น สรุปหมายความว่า ถ้าชายล่วงเกิน ชายนั้นผิดศีลข้อ 3 ฝ่ายเดียว ฝ่ายหญิงไม่ผิดศีลข้อ 3 (ถ้าชายผู้นั้นล่วงละเมิดหญิงโสเภณีถือว่าฝ่ายชายนั้นล่วงละเมิดหญิงที่มีผู้คุ้มครองผิดศีลข้อ 3)

สำหรับหญิงประเภทที่ 2 มีเจ้าของในฐานะเจ้าของสัมปตได้แก่หญิงที่เป็นภรรยา รวมถึงหญิงที่เป็นคู่หมั้นด้วย “หญิงที่เป็นภรรยาก็มีสามีเป็นเจ้าของสัมปต” “ส่วนหญิงที่มีคู่หมั้นก็หมายความว่ายอมรับความเป็นภรรยาเขา” ถ้าชายใดล่วงละเมิดถือว่าผิดศีลข้อ 3 และถ้าฝ่ายหญิงมีความยินยอมพร้อมใจก็ถือว่าผิดศีลข้อ 3 เช่นเดียว เพราะได้มอบสัมปตอันผู้เป็นเจ้าของคือ สามีตนเท่านั้นถือว่ามิสัทธิอยู่ให้ชายอื่น ถือว่าผิดทั้งคู่

ดังนั้น ชายจึงไม่สามารถประพฤติล่วงละเมิดหญิงทั้ง 20 จำพวกได้ และหญิง 12 จำพวกหลังก็มอบตัวให้ชายอื่นนอกเหนือจากสามีหรือคู่หมั้นของตนไม่ได้ (มีสามีแล้ว) ส่วนหญิง 8 จำพวกแรกหากยินยอมมอบกายให้กับชายที่ไม่ถือว่าผิดศีลแต่ประการใดแต่ทำให้ศีลนั้นค้างปร้อย ส่วนฝ่ายชายนั้นผิดศีลข้อ 3 เพราะไปล่วงละเมิดหญิงที่มีผู้คุ้มครองรักษาอยู่

7. โทษของ กาเมสุมิฉฉาจาร

ในการพิจารณาโทษว่ามีโทษมากโทษน้อยมีกฎเกณฑ์พิจารณาได้ 2 ข้อดังนี้

7.1 กำหนดด้วยตัวบุคคล

หญิงชายผู้นั้นเป็นผู้ทรงศีล มีโทษมาก

หญิงชายผู้นั้นเป็นผู้ไม่ที่มีศีล มีโทษน้อย

หญิงชายผู้นั้นไม่มีความพอใจร่วมกัน มีโทษมาก

หญิงชายผู้นั้นมีความพอใจร่วมกันมีโทษน้อย

7.2 กำหนดด้วยเจตนา

มีเจตนาราคะแรงกล้ามาก มีโทษมาก

มีเจตนาราคะไม่แรงกล้า มีโทษน้อย

โทษที่กล่าวมานั้นคือ เป็นทั้งส่วนที่เป็นบาปกรรมทั้งส่วนที่เกาะติดกับจิตของผู้กระทำ และอันจะนำผู้ประพฤตินั้นไปสู่อบายภูมิในภพหน้า นอกจากโทษดังกล่าวแล้วยังมีโทษทางสังคมอีกคือ ผู้ประพฤติล่วงละเมิดซึ่งกาเมสุมิฉฉาจาร ย่อมถูกบัณฑิตติเตียน ถูกสังคมรังเกียจกินแหนงไม่ไว้วางใจ ไม่คบหาสมาคมด้วย และไม่ยอมให้ลูกเมีย ญาติพี่น้องคบหาเกี่ยวข้องกับเพราะเกรงจะเกิดอนาจาร เกรงจะมีผลสะท้อนทำให้ครอบครัวเขาแตกแยกกัน ทั้งเป็นที่แน่นอนว่าย่อมเป็นสิ่งที่สร้างความหวาดระแวงของคนทั้งหลาย นอกจากจะนำปัญหาต่างๆมาสู่ตนเอง เช่น การยิงกัน การหึงหวงนำไปสู่การการฆาตกรรม โดยปกติแล้วกาม แม้เป็นไปโดยทำให้เกิดความทุกข์ เช่น ความห่วงกังวล การพลัดพรากจากสิ่งที่ตนรัก เพราะฉะนั้นการที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติศีลข้อ 3

กามสุมิจฉาจาร การเว้นในสิ่งที่ควรจะเว้นชื่อว่า สัมมากัมมันตะ การกระทำชอบ เมื่อเว้น กามสุมิจฉา แล้ว พระพุทธองค์ท่านก็ทรงสอน สทาร์สันโดช คือ ความพอใจยิ่งในคู่ครองของตน มีความรักใคร่กลมเกลียวกัน สามัคคีกัน เห็นอกเห็นใจกัน เพราะไม่มีเหตุทำให้เกิดความแตกร้าง การครองเรือนต่างๆจึงทำให้เกิดความสงบสุข

8. เกณฑ์การวินิจฉัยศีลข้อที่ 3

ผู้วิจัยจำแนกพฤติกรรมที่เป็นปัญหาในการวินิจฉัยการล่วงละเมิดศีลข้อ 3 ได้ 4 ปัญหาคือ

8.1 ปัญหาเรื่องการมีภรรยามากกว่าหนึ่งคน

เนื่องจากสภาพปัจจุบันนี้ยึดมั่นในเรื่องการมีภรรยาเดียวต่างกับสมัยก่อนที่สามีสามารถมีภรรยาได้หลายคน โดยไม่ผิดจารีตของสังคมหรือวัฒนธรรมแต่อย่างใด แต่ปัจจุบันนี้สังคมไม่ยอมรับการมีภรรยาหลายคนอีกทั้งยังมีการยอมรับสิทธิสตรีมากขึ้น โดยเปิดโอกาสให้สตรีได้มีโอกาสได้เลือก ตัดสินใจในชีวิตและร่างกายของตนเองและไม่ได้ถือว่าสามีเป็นเจ้าของสัณห์สขของภรรยาเพียงฝ่ายเดียว เพราะหากเป็นเช่นนั้นแล้ว ภรรยาก็ควรเป็นเจ้าของสัณห์สขของสามีด้วย แต่เนื่องจากหลักเกณฑ์วินัยนั้นได้ถือเอาเงื่อนไขเรื่องการเป็นเจ้าของสัณห์สขมาวินิจฉัยโดยถือว่าฝ่ายที่เป็นเจ้าของสัณห์สขเท่านั้นเป็นฝ่ายที่ได้รับอนุญาตยินยอมหรือไม่ยินยอม ทั้งนี้การพิจารณา ถือว่าฝ่ายชายเท่านั้นเป็นเจ้าของสัณห์สข เนื่องจากการร่วมประเวณีจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อฝ่ายชายยินยอมพร้อมใจเท่านั้น ส่วนฝ่ายหญิงนั้นแม้ไม่ยินยอมพร้อมใจแต่ฝ่ายชายก็สามารถหาความสุขจากสัณห์สขของฝ่ายหญิงได้ ดังนั้นฝ่ายชายจึงมีสถานภาพเป็นเจ้าของฝ่ายหญิง ฝ่ายหญิงจึงไม่มีสิทธิในร่างกายของตนเองเมื่อตนเองมีสามีแล้ว ต่างจากฝ่ายชายที่ยังเป็นเจ้าของร่างกายและสัณห์สขของตนเองอยู่ ดังนั้นจึงสามารถรับฝ่ายหญิงอื่นที่มีใจหญิงต้องห้าม 20 ประเภทเป็นภรรยาได้โดยไม่ผิดศีลข้อที่ 3 กามสุมิจฉาจาร แต่ฝ่ายหญิงหากมีการร่วมประเวณีกับชายอื่นที่ไม่ใช่สามีตนกลับถือว่าผิดศีลข้อที่ 3 โดยไม่มีการยกเว้น (ไพเราะ มากเจริญ, 2550) อย่างไรก็ตามปัญหาเรื่องการเป็นเจ้าของสัณห์สขที่ให้เกณฑ์การตัดสินศีลข้อ 3 มีปัญหาสำหรับในสังคมปัจจุบันแล้ว อาจตั้งข้อสมมุติฐานโดยดูจากเจ้าของที่ทำการคุ้มครองสตรีเป็นสำคัญนั้น เพราะสภาพสังคมในของไทยในสมัยก่อนยังถือว่าเพศชายเป็นใหญ่

ในสมัยพระจอมเกล้าฯ “แต่กับประชาชนทั่วไปทรงเห็นว่าจำเป็นต้องมีศีล 5 อีกระดับหนึ่ง เข้าใจว่าเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่มีความสะดวกสบายขึ้นจนไม่สามารถที่จะทำให้คนรักษาศีล 5 แบบเดิมได้ “ศีล 5 อย่างหยาบ” ที่ทรงบัญญัติมีดังนี้” (พระไพศาล วิสาโล, 2553 อ้างถึงใน พระจอมเกล้าฯ, 2511ข) ผู้วิจัยจะยกข้อความที่อ้างถึงศีลข้อ 3 ที่เขียนไว้ว่าว่า “กามสุมิจฉา-

วิริติ (สิกขาบทที่ 3) มิให้ล่วงละเมิดภรรยาเขา แต่ถ้าล่วงก็ควรให้เป็นไปเพียงลูกหลานเขาเป็นต้น (นอกจากภริยา)” (พระไพศาล วิสาโล, 2553 อ้างถึงใน พระจอมเกล้าฯ, 2511ข)

ดังนั้นการมีภรรยาได้หลายคนจึงเป็นเรื่องปกติธรรมดา ซึ่งต่างกับปัจจุบันที่ไม่นิยมกับการมีภรรยาหลายคน แต่เป็นระบบผัวเดียวเมียเดียว ปัญหาจึงเกิดขึ้นว่าการตั้งกฎเกณฑ์เป็นการไม่ยุติธรรมต่อเพศหญิงหรือสตรีเพศและฝ่ายชายยังคงสามารถมีสามีภรรยาได้หลายคนโดยไม่ต้องกังวลว่าจะผิดศีลแต่อย่างใด

เกณฑ์การวินิจฉัยปัญหาเรื่องการมีภรรยามากกว่าหนึ่งคน จากปัญหาดังกล่าว ถึงแม้ว่าจากเกณฑ์การวินิจฉัยตัดสินจะทำให้สามารถตีความได้ว่า การที่สามีมีภรรยามากกว่า 1 คน หากเป็นหญิงที่ไม่อยู่ในหญิงต้องห้าม 20 ประเภทฝ่ายชายก็ไม่ผิดศีลข้อที่ 3 แต่ประการใด แต่หากเราจะพิจารณาถึงจุดมุ่งหมายของพระพุทธองค์ทรงบัญญัติศีลขึ้นมาเพื่อให้สังคมอยู่อย่างปกติสงบสุขเรียบร้อย และให้เป็นข้อควบคุมความประพฤติอย่างต่ำของมนุษย์ ที่ยังมีความเกี่ยวข้องกันอยู่ในสังคม

ดังนั้น การวางหลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยตีความศีลก็ดียังมีความจำเป็นต้องอิงกับบริบททางสังคมในยุคนั้นๆและเนื่องจากว่าในยุคสมัยโบราณ ชายเป็นใหญ่และการที่เพศชายมีภรรยาน้อยก็เป็นการยอมรับทางสังคมในขณะนั้นๆด้วยรวมถึงกฎหมายก็ให้มีภรรยาน้อยได้ผู้ปกครองหรือผู้คุ้มครองก็ยอมรับในกฎหมายนั้นๆด้วยสามารถยกลูกสาวของตนให้กับบุคคลอื่นได้ทั้งที่บุคคลผู้นั้นมีภรรยาแล้วและสังคมก็ไม่รังเกียจชายที่มีภรรยามากกว่า 1 คน จึงไม่ถือว่าละเมิดผิดศีลข้อ 3 รวมถึงการมีภรรยาหลายคนเป็นการแสดงถึงอำนาจ ขสตาบรรดาศักดิ์

ทั้งนี้เมื่อสังคมเปลี่ยนไป แม้จะไม่มีหลักเกณฑ์ข้อห้ามในเรื่องการมีภรรยามากกว่าหนึ่งคน แต่การที่ชายใดมีภรรยามากกว่าหนึ่งคนก็ถือว่าล่วงละเมิดศีลข้อที่ 3 ได้เพราะหากเป็นหญิงที่เป็นภรรยาน้อยนั้นเป็นหญิงต้องห้ามใน 8 ประเภท คือ มีผู้คุ้มครอง และการคุ้มครองรักษาหญิงเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็น พ่อ แม่ พี่ น้อง จะยินยอมให้เป็นภรรยาน้อย แต่ก็มีจำนวนน้อยมากในสังคมนี้ เพราะเป็นเรื่องที่เสื่อมเสียชื่อเสียงรวมไปถึงไม่ได้รับการยอมรับทางสังคมและกฎหมาย ทั้งนี้ทางกฎหมายในปัจจุบันก็ไม่สามารถที่จะจดทะเบียนกับหญิงอื่นได้อีกถ้ามีการจดทะเบียนสมรสกันมาก่อนหน้านี้ ซึ่งในแง่ของกฎหมายในปัจจุบันทำได้ยาก ยกเว้นแต่หญิงนั้น ไม่มีญาติพี่น้องเหลืออยู่และไม่มีข้อผูกมัดกับชายอื่นและยินยอมอยู่ด้วยกันโดยไม่จดทะเบียน โดยภรรยาหลวงเป็นฝ่ายยินยอมรับรู้ด้วย

จากข้างต้นถึงแม้จะกระทำได้แต่คนที่แต่งงานแล้วพุทธศาสนาถือว่ามีพันธะทางศีลธรรม (Moral obligation) ต่อคนที่แต่งงานด้วย พันธะทางศีลธรรมที่วันนี้คือ เราต้องให้เกียรติ รักและทะนุถนอมกันและกันไม่ว่าจะเป็นทางความรู้สึกหรือกายภาพก็ตาม การให้เกียรติและรักใคร่ทะนุถนอม

อมกันนี้ พระพุทธองค์ทรงแสดงเอาไว้ในทิสหก ข้อที่ว่าด้วยพันธะทางศีลธรรมระหว่างสามีภรรยา สามารถแสดงออกได้ห้าประการหลักๆดังนี้คือ (สมภาร พรหมทา, 2548)

ก. ในส่วนของสามี มีพันธะที่ต้องปฏิบัติดังนี้คือ

1. ขกย่องให้เกียรติภรรยาในทางสังคม
2. ในทางส่วนตัวไม่แสดงอาการดูหมิ่นดูแคลน
3. ไม่นอกใจ
4. มอบความเป็นใหญ่ในเรื่องงานบ้านให้
5. รู้จักจัดหาเครื่องประดับมาให้เป็นของขวัญตามโอกาสอันควร

ข. ในส่วนของภรรยา มีพันธะที่ต้องปฏิบัติดังนี้

1. จัดการงานบ้านให้เรียบร้อยไม่บกพร่อง
2. มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อญาติมิตร ทั้งฝ่ายสามีและฝ่ายตน
3. ไม่นอกใจ
4. รู้จักรักษาทรัพย์สินที่สามีหามา
5. ขยันและรู้จักเรียนรู้ที่จะทำงานบ้านให้ดียู่ตลอดเวลา

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่าในข้อที่ 3 ไม่นอกใจซึ่งจะปรากฏในทั้งสองฝ่ายรวมไปถึงหลักเกณฑ์ทางจริยธรรม ในเบญจธรรม ข้อที่ 3 ว่าด้วย “กามสังวร” ที่เป็นข้อที่สนับสนุนศีลข้อที่ 3 และความหมายของ กามสังวร คือ ความรู้จักยับยั้งควบคุมตนในทางกามารมณ์หรือเรื่องรักใคร่ไม่ให้ผิดศีลธรรม ธรรมข้อนี้เป็นเหตุให้มนุษย์ไม่หมกหมุ่นอยู่ในกามคุณจนถึงทำลายน้ำใจผู้อื่น เป็นเหตุให้คู่ครองมีความซื่อสัตย์ต่อสามี ต่อภรรยาของตน ไม่ประพฤตินอกใจคู่ครองของตัวเอง การนอกใจในทัศนะของพุทธศาสนาคือ การมีความสัมพันธ์ฉันชู้สาวกับหญิงอื่นหรือชายอื่นที่ไม่ใช่ภรรยาหรือสามีตนเอง ดูเหมือนว่าท่าทีเช่นนี้ของพุทธศาสนาที่สำคัญคือ ระบบผัวเมียเดียวเมียเดียว ถึงแม้ว่าการมีภรรยามากว่าหนึ่งคนจะไม่ระบุว่าผิดศีลข้อที่ 3 เป็นลายลักษณ์อักษรตรงๆ ในความคิดเห็นของผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการผิดหลักธรรมแน่นอน ทั้งนี้การผิดหลักธรรมย่อมทำให้เกิดความทุกข์และความเศร้าหมองในจิตใจได้ง่าย

8.2 ปัญหากร่วมเพศ

ปัญหากร่วมเพศ ปัจจุบันเพศที่สามได้ถูกยอมรับมากขึ้น เราจึงเห็นชายที่อยู่กับชาย หรือหญิงที่อยู่กับหญิง โดยใช้ชีวิตแบบสามีภรรยา จึงเกิดประเด็นคำถามว่า ถ้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดนอกใจหรือล่วงละเมิดศีลข้อ 3 ว่าด้วยกามสุมิจจารหรือไม่ว่ เนื่องจากว่าไม่มีเกณฑ์ใดๆยอมรับเพราะใน

อดีตกลุ่มกรรมาชีพไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมสมัยก่อนเหมือนกับยุคสมัยนี้จึงเกิดปัญหาจะวินิจฉัยอย่างไรหากมีการนอกใจเกิดขึ้น

เกณฑ์การวินิจฉัยปัญหาเรื่องปัญหารักร่วมเพศ เกณฑ์วินิจฉัยข้อนี้กล่าวถึงเกณฑ์ทั่วไปมี 2 ข้อดังนี้

ความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างมนุษย์มีทางเป็นไปได้และมีคุณค่าทางศีลธรรมต่อไปนี้

1. ความสัมพันธ์ทางเพศตามปกติระหว่างชายกับหญิง

1.1 ชายแต่งงานแล้ว หญิงที่แต่งงานแล้ว ทั้งคู่แอบลักลอบได้เสียกัน มีความผิดสองสถาน คือ ชายผิดเพราะไปละเมิดภรรยาคนอื่นและภรรยาของตน หญิงผิดเพราะละเมิดสามีของคนอื่นและสามีของตน

1.2 ชายที่แต่งงานแล้ว หญิงที่เป็นโสเภณีและบรรณานิภาวะแล้ว ในกรณีทั้งผิดสถานเดียวคือ ชายผิดเพราะละเมิดภรรยาตนเอง ส่วนฝ่ายหญิงนั้นผิดเพราะไปละเมิดสามีคนอื่น

1.3 ชายเป็นโสเภณี หญิงแต่งงานแล้ว กรณีนี้ก็เหมือนกรณีข้างต้นคือ ทั้งคู่มีความผิดสถานเดียว ชายผิดเพราะไปละเมิดภรรยาคนอื่น ส่วนหญิงผิดเพราะไปละเมิดสามีของตน

1.4 ทั้งชายทั้งหญิง โสเภณียังไม่แต่งงานก็ได้เสียกันก่อนถึงแม้ว่าทั้งคู่จะบรรณานิภาวะแล้ว ฝ่ายหญิงไม่ผิดศีลข้อ 3 แต่ทำให้ศีลต่างพร้อย แต่ฝ่ายชายนั้นผิดศีลข้อ 3 เพราะไปละเมิดหญิงที่มีผู้คุ้มครองอยู่

2. ความสัมพันธ์ทางเพศที่ไม่เป็นไปตามปกติ

2.1 ชายแต่งงานแล้วมีความสัมพันธ์ทางเพศกับชายที่แต่งงานแล้วมีความผิดสองสถานคือ ละเมิดภรรยาคนอื่นและภรรยาของตนเอง

2.2 หญิงที่แต่งงานแล้วมีความสัมพันธ์ทางเพศกับหญิงที่แต่งงานแล้วมีความผิดสองสถานเหมือนกัน คือ ผิดเพราะละเมิดสามีคนอื่นและสามีของตน

2.3 ชายแต่งงานแล้วมีความสัมพันธ์ทางเพศกับชายโสเภณี ทั้งคู่ผิดสถานเดียว ฝ่ายแรกผิดเพราะไปละเมิดภรรยาตนฝ่ายที่สองผิดเพราะไปละเมิดภรรยาคนอื่น

2.4 หญิงที่แต่งงานแล้วมีความสัมพันธ์ทางเพศกับหญิงโสเภณีทั้งคู่ผิดสถานเดียวเหมือนกัน เพราะฝ่ายแรกสามีตน ฝ่ายที่สองผิดเพราะไปละเมิดสามีของคนอื่น

2.5 ชายโสเภณีกับชายโสเภณีมีความสัมพันธ์ทางเพศ ถ้าเปรียบคู่รักร่วมเพศเหมือนคู่สามีภรรยาคนหนึ่ง เราสามารถอนุมานได้ว่าไม่ว่าอวัยวะไม่ว่าจะเป็นส่วนใดก็ตามที่ถูกรักสามารถสำเร็จความใคร่ให้แก่กันได้ถือว่าเป็นมรรค และหากชายผู้ใดผู้หนึ่งในคู่ของตนไม่ไปละเมิดล่วงประเวณีกับบุคคลอื่นที่ไม่ใช่คู่ของตน ถือว่าไม่ผิดศีลข้อ 3 แต่ถ้าหากชายรักชายเหล่านี้ใช้อวัยวะนั้นให้จรดถึงกันกับบุคคลอื่นที่ไม่ใช่คู่ของตนถือว่าเป็นการล่วงละเมิดศีลข้อ 3

อย่างไรก็ตาม เป็นการยากที่จะวิเคราะห์ลงไปว่า ชายที่มีจิตใจเป็นหญิง (ในร่างผู้ชาย) จะถูกจัดเป็นหญิง 20 จำพวก อยู่ภายใต้ความคุ้มครองของผู้ปกครองหรือไม่เพราะโดยส่วนมากแล้วทางด้านผู้ปกครองนั้นคงไม่ยอมรับลูกของตนเองว่าเป็นผู้หญิง (ในร่างผู้ชาย) ได้ซึ่งกรณีนี้มีน้อยมาก นอกจากจะมีการยอมรับทางฝ่ายผู้ปกครองว่าลูกตนเป็นผู้หญิงและมีการผ่าตัดแปลงเพศ รวมถึงกฎหมายของรัฐยอมรับให้เป็นหญิง (ผู้ชายตั้งแต่เกิดแต่มีการผ่าตัดแปลงเพศ) ก็จะกลายเป็นหญิง 20 จำพวกที่ชายไม่สามารถล่วงละเมิดได้ ถ้าล่วงละเมิดถือว่าผิดศีลข้อ 3

2.6 หญิงโสเภณีกับหญิงโสเภณีมีความสัมพันธ์ทางเพศกันก็เหมือนกับข้อข้างข้างต้น ถ้าหญิงผู้ใดผู้หนึ่งในคู่ของตนไม่ไปละเมิดบุคคลอื่นอีกและผู้ปกครองญาติทั้งสองฝ่ายยอมรับหรือรับรู้ กล่าวคือกรณีนี้ไม่ผิดศีลข้อ 3 แต่ถ้าดูจากองค์ 4 องค์ แล้วหญิงที่มีพฤติกรรมที่เป็นผู้ชาย (ในร่างของหญิง) มีเจตนาล่วงละเมิด จิตคิดเสพ เอาวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งเข้าไปในช่องคลอดสำเร็จความใคร่ด้วยกันทั้งคู่ผู้วิจัยถือว่าหญิงผู้นั้น (ที่จิตใจเป็นผู้ชาย) ได้ไปล่วงละเมิดผู้คุ้มครองรักษาฝ่ายหญิงอยู่ ถือว่าผิดศีลข้อ 3

ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าจะถึงแม้ว่าจะไม่มีการกล่าวถึงพวกกรักร่วมเพศไว้ในหลักวินิจัย แต่ถ้าหากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดหรือชายหญิงผู้ใดได้ตกลงร่วมใจกันอยู่กันดังสามภรรยาก็ต้องถือว่าเหมือนกับชายหญิงผู้นั้นอยู่ร่วมกันเหมือนสามภรรยาทั่วไปเช่นกัน เนื่องจากวัตถุประสงค์ของศีลข้อ 3 มีจุดมุ่งหมายไม่ทำให้ไปยุ่งเกี่ยวกับผู้มีเจ้าของหรือไปละเมิดของคนอื่น แม้จะเป็นเพศเดียวกันก็ตาม แต่เมื่อตกลงอยู่ร่วมกันเหมือนสามภรรยาแล้วก็ถือว่ามิใช่เจ้าของสัมพัทธ์แล้วจึงถือว่าการประพฤติดังผิดในศีลข้อ 3 เกมสุมิจฉาจารเช่นเดียวกันกับคู่สามภรรยาตามปกติ

สำหรับองค์ประกอบแห่งเกมสุมิจฉาจาร ในองค์ประกอบข้อที่ 4 ที่กล่าวถึงการทำมรรคกับมรรคให้จรดกันนั้น หากจะแย้งว่าพวกกรักร่วมเพศย่อมไม่สามารถทำได้เพราะการวางหลักการนั้นท่านได้กล่าวถึงชายกับหญิง 20 จำพวกเท่านั้นแล้วจะกล่าวว่าผิดศีลข้อที่ 3 ได้อย่างไร

แต่อย่างไรก็ตามหากเปรียบเทียบกรักร่วมเพศเป็นคู่สามภรรยาคนหนึ่งเราสามารถอนุมานได้ว่าอวัยวะไม่ว่าจะเป็นส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายที่คู่รักใช้สำเร็จความใคร่ให้แก่กันนั้นเป็นมรรค และหากพวกกรักร่วมเพศเหล่านั้นใช้อวัยวะให้จรดถึงกันกับบุคคลอื่นที่ไม่ใช่คู่ของตนก็ถือว่าเป็นการล่วงละเมิดผิดศีลข้อที่ 3 โดยถือเอาหลักการมีเจ้าของสัมพัทธ์เป็นเกณฑ์

8.3 ปัญหาเรื่องโสเภณี

ปัญหาเรื่องโสเภณี ประเด็นคำถามว่า เราจะพิจารณาว่าการเที่ยวหญิงโสเภณีผิดศีลข้อ 3 ว่าด้วยเกมสุมิจฉาจารหรือไม่นั้น ในปัจจุบันนี้ยังมีปัญหาเรื่องโสเภณีเด็กทั้งที่เต็มใจและถูกล่อลวงเป็นต้น การวินิจัยศีลข้อที่ 3 ในปัญหาเกี่ยวกับโสเภณีนี้จำเป็นจะต้องทำโดยละเอียดเนื่องจาก

โสเภณีกำลังเป็นปัญหาสำคัญในสังคมไทยในปัจจุบัน ดังนั้นการวินิจฉัยตัดสินเรื่องศีลข้อที่ 3 ในเรื่องเกี่ยวกับโสเภณีจึงไม่สามารถตัดสินได้อย่างแน่นอนแต่ถ้าหากจะต้องมีการพิจารณาเป็นกรณีไป เพื่อไม่ให้เกิดความเข้าใจที่ผิดพลาดต่อไป (ไพเราะ มากเจริญ, 2550)

เกณฑ์การวินิจฉัยปัญหาเรื่องโสเภณี สำหรับเรื่องของโสเภณีนั้นแนวทางตัดสินว่าผิดศีลข้อที่ 3 หรือไม่นั้นสามารถแบ่งเป็นกรณีๆ ได้ดังนี้ (ไพเราะ มากเจริญ, 2550)

1. โสเภณีเด็กในกรณีไม่ว่าจะเต็มใจหรือไม่เต็มใจก็ตามก็ถือว่าชายที่ไปเที่ยวได้ละเมิดศีลข้อที่ 3 ทั้งสิ้นเนื่องจากว่าเด็กหญิงย่อมเป็นวัตถุต้องห้ามสำหรับชายทั่วไปเนื่องจากมีผู้ปกครองดูแลรักษาอยู่และหากกรณีที่ไมเต็มใจก็ย่อมมีโทษหนักขึ้นด้วย เนื่องจากว่าถือว่าเป็นการข่มขืนซึ่งอาจมีการเบียดเบียนทำร้ายร่างกายและเกิดขึ้นโดยไม่เต็มใจของฝ่ายตรงข้าม ส่วนในกรณีโสเภณีเด็กที่พ่อแม่ผู้ปกครองที่ทำหน้าที่ดูแลคุ้มครองเต็มใจให้มาขายบริการนั้น แม้เด็กจะเต็มใจด้วยแต่ก็ยังถือว่าผู้ไปเที่ยวล่วงละเมิดศีลข้อ 3 เนื่องจากเด็กหญิงเหล่านี้มีกฎหมายคุ้มครองรักษาอยู่

2. โสเภณีที่บรรลุนิติภาวะแล้ว หากไม่สมัครใจในการขายบริการก็ถือว่าชายที่ไปเที่ยวล่วงละเมิดศีลข้อที่ 3 เนื่องจากเป็นหญิงที่มีกฎหมายรักษาอยู่ อีกทั้งยังเป็นการละเมิดร่างกายของหญิงโดยตรงและมีโทษหนัก

3. โสเภณีที่บรรลุนิติภาวะแล้ว หากมีสามีแล้วและเต็มใจเป็นโสเภณีแต่สามีไม่เต็มใจให้มาขายบริการ ทั้งหญิงโสเภณีและชายที่มาเที่ยวข่มขืนละเมิดศีลข้อที่ 3 ทั้งคู่

8.4 ปัญหาเรื่องการอยู่ก่อนแต่งหรือการมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน

ในปัจจุบันปัญหาเรื่องการอยู่ก่อนแต่งหรือการมีเพศสัมพันธ์กันก่อนแต่งงานของคู่รัก ดูเหมือนจะเป็นเรื่องปกติ (อาจจะเป็นความเคยชินเห็นอยู่เป็นประจำ) ในสังคมไทย โดยเฉพาะกลุ่มของนักเรียนนักศึกษาที่มาเช่าหอพักมาอยู่กินนอนด้วยกันแบบสามีภรรยา โดยที่ทางบ้านไม่รับรู้หรือว่ารู้ จากการกระทำดังกล่าวนักศึกษาส่วนมากคิดว่าไม่เป็นการกระทำผิดศีลข้อที่ 3 เพราะไม่ได้ไปละเมิดของใครและเกิดจากการยินยอมพร้อมใจทั้งสองฝ่ายอีกด้วย ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องพิจารณาอย่างละเอียดว่าการกระทำดังกล่าวละเมิดศีลข้อ 3 หรือไม่อย่างไร เพื่อจะเป็นการชี้แจงให้เป็นหลักเกณฑ์ที่ถูกต้อง

เกณฑ์การวินิจฉัยปัญหาเรื่องการอยู่ก่อนแต่งหรือการมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน สำหรับการอยู่ก่อนแต่งหรือการมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงานนั้น ส่วนใหญ่จะผิดศีลธรรมทั้งสิ้น โดยหากจะพิจารณาจากเรื่องหญิงต้องห้าม 20 จำพวกจะเห็นได้ว่านอกจากหญิง 12 จำพวกที่มีเจ้าของแล้ว หญิงเหลืออีก 8 จำพวกก็ล้วนมีผู้คุ้มครองรักษาไม่ว่าหญิงนั้นจะมีเพียงบิดา มารดา มีเพียงแค่น้องเพียงคนเดียว ก็ถือว่าหญิงนั้นมีผู้รักษาทั้งสิ้น หากไม่มีบุคคลเหล่านี้ แต่หญิงนั้นมีญาติ คนในวงศ์ตระกูล

มีผู้ปกครอง หรือยังไม่บรรลุนิติภาวะก็ถือว่ามีความหมายรักษา กล่าวคือ หญิงเหล่านี้ถือเป็นหญิงต้องห้ามสำหรับชาวนั่นเอง ชาวนีมีเพศสัมพันธ์กับหญิงเหล่านี้ แม้จะเกิดด้วยความเต็มใจก็ถือว่าได้ละเมิดศีลข้อที่ 3 เพราะเป็นการล่วงละเมิดหญิงที่มีผู้รักษาอยู่ ส่วนฝ่ายหญิงแม้ไม่ละเมิดศีล แต่ก็ทำให้ศีลนั้นค้างปร้อย และเป็นการประพฤติดุชกรรม อันก่อให้เกิดผลร้ายตามมามากมาย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการทำแท้ง เด็กถูกทอดทิ้ง ซึ่งกำลังเป็นปัญหาที่แก้ไม่ตกของสังคมไทยในทุกวันนี้ (ไพเราะ มากเจริญ, 2550)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า หลักในการตัดสินใจศีลข้อ 3 ว่าด้วยกาเมสุมิฉาจารนั้น นอกจากจะพิจารณาเกณฑ์หลักคือ หญิงต้องห้าม 20 ประเภทแล้วยังมีองค์ประกอบอีก 3 ประเภท คือ 1. จิตคิดจะเสพในวัตถุอันไม่ควรถึงนั้น และ 2. การมีความพยายามเสพนั้น 3. การยังมรรคให้ถึงมรรคจรดกัน ทั้งนี้เนื่องจากสภาพสังคมในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปมาก ทำให้หลักเกณฑ์ในการตัดสินใจอาจไม่ครอบคลุมกับสภาพในสังคมปัจจุบันอันนี้ที่มีการประพฤติดุชในกาเมสุมิฉาจารกันมากในยุคปัจจุบัน อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าจะมีช่องว่างให้ละเมิดได้แต่แต่การรักษาศีลก็ต้องคู่กับการประพฤติดุชธรรม หากรักษาศีลไม่ได้ ธรรมก็ย่อมประพฤติไม่ได้เช่นกัน ดังนั้นผู้ที่ต้องการเจริญในทางชีวิตย่อมไม่ทำอะไรที่ผิดต่อหลักธรรม และจุดประสงค์ของการที่บัญญัติศีลขึ้นมา ก็เพื่อต้องการรักษาความสงบสุขในสังคม ไม่ให้มีการหวาดระแวงกันหึงหวงกัน (เนื่องจากละเมิดศีลข้อ 3 ว่าด้วยกาเมสุมิฉาจาร) และไม่ให้หมกมุ่นในการเสพกามมาก (มีเพศสัมพันธ์) เกินไปซึ่งจะส่งผลให้เกิดความทุกข์ ดังนั้น การบัญญัติศีลก็เพื่อสร้างความประพฤติดุชอันดีให้มีเบญจศีล-เบญจธรรม แก่บุคคลในสังคมนั้นให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขแก่คนในสังคมนั้นๆ ด้วย